

34. Türk saz (âşık) şiirinde nasihat¹**Faruk DOĐAN²****APA:** Doğan, F. (2023). Türk saz (âşık) şiirinde nasihat. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 569-597. DOI: 10.29000/rumelide.1405769.**Öz**

Türk halk edebiyatı, kaynağını halkın geçmiş deneyimleri ile gelecek hayallerinden alır. Halkın yaşam birikimini yansıtan edebî ürünler, bir taraftan sosyal, psikolojik ve dil bilimsel işlevleriyle diğer taraftan geçmiş dönemlerin kazanımlarını geleceğe taşımasıyla önemli araçlardır. Bu edebî geleneğin oluşturulması, zenginleştirilmesi, temsil edilmesi ve geleceğe aktarılması hususlarında önemli roller yüklenen âşıklar, yüzyılların deneyiminden süzölen birikimi kendi bilgi ve deneyimleriyle zenginleştirerek sözü ve sazın etkileyici gücüyle bize sunmuşlardır. Âşıklar, sözü ve sazın insan ruhu üzerindeki etkileyici ve geliştirici gücünden yararlanarak didaktik tür, biçim ve içeriklerle bazen doğrudan bazen dolaylı bir şekilde nasihat/öğüt temalı icralarla folklor ürünlerinin eğitime işlevini yerine getirmişlerdir. Bu çalışmada amaç, XVI. yüzyıldan XXI. yüzyıla kadar farklı özellik ve birikimleriyle geleneği şekillendiren saz şairlerinin şiirlerinde yer alan nasihat temalarını ortaya koymaktır. Âşıkların şiirlerinde doküman inceleme tekniği ve içerik analiz yöntemiyle tespit edilen başlıca nasihat konuları “*Dini ve Tasavvufi*”, “*Genel Ahlak*”, “*Bireysel ve Toplumsal Hayat*” ile “*Doğa ve Doğal Hayat*” olmak üzere toplam 4 ana bölüm halinde sınıflandırılmıştır. Zengin örneklerle detaylandırılan bu dört bölümde toplumda bilge, yol gösterici ve kanaat önderi olarak kabul edilen âşıkların aşk, özlem, hasret, ölüm, yiğitlik, inanış, töre ve doğa gibi her türlü bireysel ve toplumsal soruna dair tespit ve çözümlerini halka sundukları elde edilen verilerle görölmüştür. Halkın eğitilmesinde ve terbiye edilmesinde önemli bir araç olarak görölen nasihat anlatım tutumunun, âşıklar tarafından şiirlerde doğrudan veya dolaylı olarak sıkça kullanıldığı içerik analizleriyle ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk saz şiiri, âşık, halk kültürü, nasihat, öğüt**Advice in Turkish saz (ashik) poetry³****Abstract**

- Beyan (Tez):** Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Birol Azar danışmanlığında 07.04.2023 tarihinde tamamladığımız “Türk Saz (Âşık) Şiirinde Nasihat” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ, Türkiye, 2023).
Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %21
Etik Şikayeti: editor@rumelide.com
Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 23.10.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1405769
Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
- Dr., İnönü Üniversitesi, Eğitim Faköltesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, Türk Halk Edebiyatı / Dr. İnönü University, Faculty of Education, Turkish Language and Literature Teaching, Turkish Folk Literature (Malatya, Türkiye), faruk.dogan@inonu.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0001-5839-5437, **ROR ID:** https://ror.org/04asck240, **ISNI:** 0000 0001 0024 1937, **Crossreff Funder ID:** 501100011576
- Statement (Thesis):** This study was conducted by Assoc. Dr. It was prepared based on the doctoral thesis titled "Advice in Turkish Saz (Ashik) Poetry", which we completed on 07.04.2023 under the supervision of Birol Azar (Doctoral Thesis, Fırat University, Elâzığ, Turkey, 2023)

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124**e-mail:** editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Turkish folk literature takes its source from the people's past experiences and future dreams. Literary products that reflect the life experience of the people are important tools, on the one hand, with their social, psychological and linguistic functions, and on the other hand, they carry the achievements of past periods to the future. Minstrels, who played important roles in creating, enriching, representing and transferring this literary tradition to the future, have presented us with the impressive power of words and saz, enriching the knowledge gained from centuries of experience with their own knowledge and experience. By taking advantage of the impressive and developing power of the word and the instrument on the human soul, minstrels have fulfilled the educational function of folklore products with didactic genres, forms and contents, sometimes directly and sometimes indirectly, with advice/advice themed performances. The aim of this study is to focus on the 16th century. century to XXI. The aim of this study is to reveal the advice themes in the poems of the instrumental poets who shaped the tradition with their different characteristics and knowledge until the 19th century. The main advice topics determined by the document analysis technique and content analysis method in the poems of the minstrels are classified into 4 main sections: "Religious and Sufi", "General Morality", "Individual and Social Life" and "Nature and Natural Life". In addition, in these four chapters detailed under 43 subheadings, it is found that the minstrels, who are accepted as wise, guiding and opinion leaders in the society, present their findings and solutions to all kinds of individual and social problems such as love, longing, longing, death, bravery, belief, custom and nature. seen with the data. It has been revealed through content analysis that the attitude of advice expression, which is seen as an important tool in educating and educating the public, is frequently used directly or indirectly by minstrels in their poems.

Keywords: Turkish saz poetry, ashik, folk culture, counsel, sermon

1. Giriş

Toplumların milli değerlerinin korunması ve geleneksel yapılarının sürdürülebilmesi için var olan kültürel birikimlerinin geleceğe aktarılması gerekir. Bu değer ve birikimlerin korunması, yaşatılması ve geleceğe aktarılmasında sanat ve edebiyat eserleriyle eğitimin işlevi oldukça önemlidir. İster yaygın isterse örgün yöntemlerle yapılsın, eğitim doğumdan ölüme devam eden bir süreci kapsar. Eğitimin maksat, toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli insan ihtiyacını karşılamaktır. Bu süreçte dinî ve pozitif bilimler kadar kültür aktarımının da doğru ve yeterince yapılması önemli bir kazanım sağlayacaktır. Dil, din, inanç, ahlak, sanat, araç gereç, giyim, ekonomi gibi maddi ve manevi değerlerin bütünü kültürel birikimi meydana getirir. Toplu yaşamın bir sonucu olan kültürel değerler hem bireyi yönlendirir hem de toplumsal hayatı düzenler.

Aynı ülkede yaşayan ve ortak kültür değerlerine sahip olan halk, kültürün hem yapıcısı hem koruyucusu hem de aktaranıdır. Sözlü ya da yazılı araçlarla aktarılan kültürün önemli taşıyıcılarından biri de edebî

It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 21

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 23.10.2023-Acceptance Date: 20.12.2023-Publication Date: 21.12.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1405769

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

ürünlerdir. Toplumun kültür kodlarını ve medeniyet yargılarını halkın yaşamından kaynaklanması nedeniyle en iyi yansıtan halk edebiyatı ürünlerinin başında halk şiiri gelmektedir. “Halk edebiyatının önemli bir parçası olan halk şiiri, yüzyıllar boyunca halkın duygusunu, inancını, acısını, mutluluğunu, özlemini, dünya görüşünü, ideallerini içinde barındıran, halka dair ne varsa ışık tutmuş önemli bir hazinedir. Bundan dolayıdır ki halk şiiri, başlı başına bir duyguyu anlatma aracıdır” (Yılar, 2007: s. 78). Halk edebiyatının önemli bir bölümünü oluşturan, belli bir icrası ve geleneği olan saz şairleri takip edilebilen XVI. yüzyıldan günümüze önemli ustalar yetiştirmiştir. Şiirin etkileyici gücünden yararlanan âşıklar, folklor ürünlerinin eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevinin yanında eğitime işlevini de yerine getirmişlerdir. “Âşıklar; toplumu atasözleri, özdeyişler, vecizeler, nasihatler ve toplumsal yaşantıdan örnekler vererek eğitirler. Eğitim için sazın ve sözün gücünü şiirler, hikâyeler vb. öğeler vasıtasıyla kullandıklarından eğitimleri informal olarak kabul edilir.” (Gözütok, 2011: s. 22).

Geçmişin zengin kültürel birikimini günümüze taşıyan türlerin başında halk şiiri gelmektedir. Bu şiirlerde halkın duygu, düşünce, inanç, kültür, hayata bakışı ile var olan bütün kültürel birikimini görmek mümkündür. Oluşturulan her şiir metni, yaratıcılarının beğeni, övgü, alkış, sevinç ve kabulleri kadar sitem, kaygı, kınama, yerme gibi eleştirel tutumları da içerir. Dolayısıyla yüzyılların birikimiyle oluşturulan bu metinleri sadece şekil ve içerik olarak incelemek yetmez, aynı zamanda bu metinlerdeki anlam katmanlarını, sembolik derinlikleri, ana fikir ve tezleri de gözden kaçırmamak gerekir. Bu anlayışla ele alınan bir şiir metinlerinde doğup yaşadıkları toplumların her türlü birikimini görmek mümkün olacaktır. “Edebi metinlerin eğitim amaçlı kullanılması, örgün eğitim kurumlarının sınırlı olduğu geçmiş dönemlerde çok yaygındır. Halkın duygu ve düşüncelerini halkın diliyle ifade eden halk edebiyatı ürünleri, yaygın eğitimde oldukça sık kullanılmıştır. Yüzyıllar içinde halkın kültürel kaynaklarından beslenmiş, o milletin medeniyet değerlerini içeren bu ürünler, halkla iletişim kurmada en doğru araçlar olagelmıştır. Millî bilincin ve kimliğin oluşturulmasında edebî metinler önemli işlevler yüklenmiştir. Milletlerin yüzyıllar içindeki birikimini yansıtan bu eserler, o toplumun hayata bakışını, ideallerini yansıtır. Halkın sosyal, toplumsal, ekonomik ve kültürel değerleri edebî eserlerle hem korunur, kalıcı hale gelir hem de gelecek nesillere bu yolla aktarılmış olur. (Doğan, 2023: s. 1).

Toplumları ayakta tutan değerlerin aktarılması, yaşatılması, etkili bir şekilde muhatabına sunulması, milli kaygılarla te’lif ve tercüme edilmiş edebî ürünlerin varlığı çok önemlidir. Edebî eserler vasıtasıyla mesaj vermek, bir konuya dair bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyeti yapmak, uyarı ve nasihatlerde bulunmak geçmişten bugüne önemli bir yol olmuştur. Bu yöntemle bir yandan hoşça vakit geçirirken diğer yandan ürünlerin eğiticilik işlevi de etkili bir şekilde yerine getirilmiş olur. Sanatın toplum için yapıldığı, ürünlerin mesajı aktarmada araç olarak kullanıldığı bütün durumlarda “kıssadan hisse” sanatın estetik çerçevesiyle bütünleştirilip aktarılır. Ahlaklı, duyarlı ve dürüst bireylerin oluşturduğu medeni bir toplum, her dönemde sanat, bilim, din ve devlet adamlarınca öncelenen bir durum olmuştur. Arap ve Fars edebiyatlarında sıkça görülen nasihat türü kitaplar, Türk kültür ve edebiyatında İslamiyet’in kabulüyle daha çok görülmeye başlanır. Ayet ve hadislerde İslamiyet’in bir “nasihat dini” (Müslim, İmân 95) olduğunun sıkça vurgulanması din adamlarını, kanaat önderlerini, devlet adamlarını, şair ve yazarları hatta sıradan insanları nasihat anlatım üslubuna yönlendirmiştir.

Halk edebiyatının büyük bir bölümünü kapsayan ve belli bir icrası, yerleşmiş bir geleneği olan Âşık edebiyatı, özellikle 17. yüzyılda yetiştirdiği âşıklarla halkın şiir anlayışına ve zevkine yön veren bu edebi gelenek, 19. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Halk kültüründe önemli bir yer teşkil eden “âşıklık geleneği”, yüzyılların birikiminden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, şiirin kalıcı ve etkileyici gücünden yararlanarak kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerler bütünü oluşturmuştur. Bu sebeptendir ki Âşık edebiyatı, âşıklık geleneğinin oluşmasında ve bu gelenek içinde yetişen âşıkların şekillenmesinde

Adres	Address
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi	RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124	phone: +90 505 7958124

geçmişten günümüze kaynaklık etmiş ve kültürel mirasın gelişmesinde önemli rolü olmuştur (Artun, 2011: s. 25).

Doğdukları ve beslendikleri toprakların çocuğu olan âşıklar, yaşadıkların çağların sesi ve sözcüsü olarak halkın duygularına tercüman olur, sevinçlerine ortak olur, acılarını paylaşır, sorunlarına çözümler arar; bireysel ve toplumsal kusurları uygun dille ifade ederler. Hayatın ve insanların içinde bizzat yaşayarak halka ve hayata dokunan âşıklar, yükledikleri sorumluluk ve sahip oldukları toplum bilinciyle bir taraftan eğitici, onarıcı diğer taraftan kınayıcı ve eleştirel bir tutum takınırlar. Saz şairleri, şiirlerinde fert ve toplumun huzuru, mutluluğu ve güveni için bazen doğrudan, bazen de dolaylı verdikleri öğütlerle yaşadıkları, ait oldukları toplumu güzelleştirmeye, onarmaya, korumaya ve yönlendirmeye çalışırlar. Âşıklar, dinî ve tasavvufî konulardan bireysel ve toplumsal her konuya dair uyarı, tavsiye, tembih, telkin ve nasihatlerde bulunur, sazları ve sözleriyle bu emellerini destekleyip güçlendirirler.

Toplumun ahlak ve terbiye anlayışı üzerinde değiştirici ve dönüştürücü bir etkiye sahip nasihat/öğüt anlatım tutumu ile ilgili mevcut çalışmaların belirli kişi, dönem ve türlerle sınırlı olması, âşıklık geleneği ile ilgili kapsamlı çalışmaların yapılmamış olması çalışmamızın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Kültür ve medeniyetimizde ders verme, deneyim aktarma, yanlış olduğu düşünülüp düzeltilmesi gereken bir davranış üzerine söylenen nasihat kavramı, Türk kültürünün tarihsel süreci ve sosyokültürel yapısıyla birlikte eğitici tarz şiirlerin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Toplumsal yapının bileşeni ve koruyucusu olan bireye toplumun temel değerlerini aktarmak toplumun düzeni, ahengi ve geleceği için büyük önem arz eder. Değerlerin aktarımında dil vasıtasıyla oluşturulan edebî eserlerin gücünden faydalanmak, aktarım yöntemlerinin en önemlisidir. Geçmişte ve günümüzde yaşanan toplumsal yozlaşmaların, çözümlerin ve sapmaların düzeltilmesinde nasihat anlatım tutumu önemli bir terbiye yöntemi olagelmıştır. Dil ürünlerindeki kültür kodlarının çözülmesi, yerli ve millî değerlerimizin ortaya konulması açısından büyük önem arz etmektedir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir.” (Yıldırım & Şimşek, 2018: 189). Elde edilen bulgular ise tematik içerik analizi ile değerlendirilmiştir. “İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır.” (Yıldırım & Şimşek, 2018: 242).

Geniş topraklar üzerinde pek çok devlet kuran Türkler, zengin tarihleriyle paralel güçlü bir edebiyat ve sanat anlayışına da ev sahipliği yapmışlardır. Halkın, ana dilini işleyerek yüzyılların birikimiyle oluşturduğu edebî ürünler; konusuyla, üslubuyla, işleviyle ve seslendiği kitleyle büyük bir hazine değerindedir. Halk edebiyatı, yüzlerce yıllık bir geleneğin sonunda farklı dönem ve koşullardan beslenerek oluşum ve gelişimini tamamlamış güçlü bir sanat birikimidir. Şükrü Elçin “Halk Edebiyatına Giriş” adlı eserinde halk edebiyatının kapsamını şöyle ifade eder: “Doğuş hususiyetleri fakı olsa da anonim ve kolektif karakter taşıyan ürünler olan efsane, menkûbe, destan, masal, hikâye, atalar sözü, fıkra, türkû, bilmece, mani, ninni, ağıt ile seyirlik köy temsilleri olan meddah, karagöz ve orta oyunu ve hatta kukla ‘Halk Edebiyatı’ adı altında toplanır.” (Elçin, 2016: s. 6).

Dizdaroğlu (1968, s. 7-9) Halk şiirini “Halk içinde yetişmiş ozanların, âşıkların ya da adları bilinmeyen halk sanatçılarının hece ölçüsü ile ve özel biçimde ortaya koydukları nazım türlerini kapsamına alır.” diye ifade eder. Yazarı ister bilinsin ister bilinmesin, sonuç olarak bir halk sanatçısının elinden çıkmış bütün şiirlerin halk şiiri olarak tanımlanmasında bir sakınca yoktur, der. Kökleri ve kaynağı binlerce yıl öncesine uzanan halk edebiyatı ve ürünleri genel anlamda “Anonim Halk Şiiri”, “Saz (Âşık) Şiiri”, “Tekke Şiiri” (Gözaydın, 2013: s. 1; Oğuz vd. 2017: s. 134) olmak üzere genel anlamda üç ana bölüme ayrılmıştır.

Adres	Address
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi	RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124	phone: +90 505 7958124

Oluştuğu dönem içerisinde ilk söyleyeni unutulmuş, toplumun ortak vicdanını ve zevkini yansıtacak şekilde varyantlaşmaya uğramış halkın ortak şiir birikimine “Anonim Halk Şiiri” denir. Anonim halk şiiri sözlü kültür ürünleri vasıtasıyla nesilden nesile aktarılarak varlığını devam ettirmektedir. Geleneksel yapının korunduğu bu ürünlerin en önemli özelliği, sözlü olmadır. Ortak bir edebî birikimi ifade eden anonim ürünler, yabancı etki ve etkileşimden uzak, sade bir dile sahip, nazım birimi ve özellikleri daha millîdir.

Türk Halk şiiri, İslamiyet’in kabulüyle birlikte Anadolu’ya yayılan tekkeler aracılığıyla dinî-tasavvufi bir anlayışla gelişim göstererek varlığını sürdürmüştür. Dinî-Tasavvufi Türk şiiri, X-XII. yüzyıllar arasında ilk temsilcileri Türkistan’da yetişen ve İslamiyet’i kabul eden Türkler arasında kısa zamanda yayılıp XX. yüzyıla kadar tekkeler etrafında meydana getirilen dinî-tasavvufi karakterli edebi ürünleri ifade eder. İslamiyet’e ilişkin ahlakî, felsefî, dinî ve tasavvufi birikimlerle İslam öncesinde var olan inanç, düşünce, gelenek, yaşam tarzı ve edebi gelenekle yoğrulan bu yeni eserler öğretici ve telkin edici işlevleriyle öne çıkar, yeni bir tarz oluştururlar. Dolayısıyla “Tekke- tasavvuf edebiyatı bir yandan Türklerin İslamiyet öncesi milli kültür ve edebiyatından, diğer yandan İslam dinî ve tasavvuf düşüncesinden beslenmiştir. Ortaya konulan ürünler, temel ideolojileri bakımından İslam dini ve din bünyesinde gelişen tasavvuf yorumunu aktarırken dil, vezin, nazım şekilleri gibi dış özellikler bakımından da İslam öncesi milli edebiyat geleneğini yansıtmaktadır.” (Güzel: 2015, s. 235).

İcra edildiği çevreler tarafından “âşık” adı ile anılan saz şairlerinin halka yönelik konuları halkın dili ve hece ölçüsüyle oluşturdukları edebi ürünlere “âşık şiiri” denmiştir. Bu geleneği icra eden, yaşatan ve aktaranlara “âşık” dendiği için bu edebi verimlere bütün olarak “âşık edebiyatı” adı verilmiştir. Âşık tarzı halk edebiyatı, İslamiyet öncesi ozan – baksı geleneğinin İslamî dönem tasavvufi anlayış, düşünce ve kabulleriyle ortaya çıkmıştır. Başlangıçta dinî-tasavvufî bir karakterle gelişen bu edebi anlayış, XV. yüzyıldan sonra yaşanan sosyal ve siyasal değişimlerden dolayı dönüşerek âşık edebiyatı adıyla yeniden şekillenmiştir. Artun (2015: 29) bu değişimi ve dönüşümü üç nedene bağlar: “Kutsallıktan arınma, kültürel farklılaşma ve halkın yeni coğrafyada yerleşik düzenle bireyselleşmesidir.”

Türk saz şiiri veya diğer adıyla âşık şiiri, anonim şiir ve dinî-tasavvufi şiirle birlikte Türk Halk şiirinin önemli bir bileşeni olup kökeni İslamiyet öncesi döneme kadar uzanmaktadır. Bu şiir birikiminin oluşturduğu gelenek, zaman içerisinde değişen koşullar ve kültürel dönüşümlere rağmen özünü koruyarak varlığını devam ettirmiştir. Bilgilerin sınırlı ve ana çizgilerinin belirsiz olmasından dolayı XVI. yüzyıla kadar hakkındaki bilgilerimizin yetersiz olduğu âşıklık geleneği ile ilgili ilk bilgileri, cönk ve mecmua ile Fuat Köprülü gibi sınırlı sayıdaki birkaç araştırmacının eserlerinden öğrenmekteyiz. Bu dönemden önceki ve sonraki zaman dilimlerinde âşıkların hayatları, icra şekilleri, şiirleri ve âşıklık gelenekleri ile ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır. Günümüze doğru geldikçe yerleşik yaşamın sağladığı olanaklar ile okuma yazma oranının artması ile birlikte gelenek ile ilgili bilgi akışını sağlayan kaynakların çoğaldığı ve geleneğin temel çerçevesinin belirginleştii görülmektedir.

2. Nasihat kavramı

Arapçada “nush” kökünden türetilen “nasihat” Farsçada “pend”, Türkçede “öğüt” sözcüğüne karşılık gelir. “Nasihat” kavramı, “iyi ve hayırlı şeylere davet, kötü ve şer olan şeylerden nehy etmek, bir işi sadece Allah rızası için yapmak, yırtık olan elbiseyi dikmek, balı mumundan süzüp arındırmak (Çağrı, 2004: s. 408; Emiroğlu 2010: s. 3) şeklinde tanımlanır. “Model insanı inşa etmek” fikri üzerine temellendirilen nasihat türü eserlerde “ders verme, öğüt verme, öğretme, nutuk çekme, salık verme, yol gösterme, vasiyet etme ve vaaz verme” (Emiroğlu, 2010: s. 3) gibi anlatım edaları kullanılır. İnsanlığın ortak değerlerinin işlendiği bu tür eserler, her devirde genel olarak geçerliliklerini korurlar. Özellikle ahlakî ve kültürel yozlaşma ve bozulmaların olduğu zaman dilimlerinde, kırılma ve çatışmaların

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

hissedildiği durumlarda sanat, siyaset, kanaat mütefekkirleri nasihat türündeki eser, vaaz, sohbet ve davranışlarıyla bir taraftan örnek olur, diğer taraftan yol gösterirler.

Bir davranış değiştirme ve dönüştürme süreci olan eğitim, aynı zamanda toplumsal yapımızın hafızası olan ortak değerlerimizi gelecek nesillere aktarma sürecidir. Eğitim sayesinde ve aracılığıyla yozlaşmayı önleyebilir, çözülmeyi azaltabilir ve bütünleşmeyi sağlayabiliriz. Eğitimle bizi biz yapan değerleri özümseyebilir, içselleştirebilir ve koruyabiliriz. “Eğitim, toplumların kendi kültür kodlarına ve değerlerine uygun insan yetiştirmek için vazgeçilmez bir alandır. İnsanın yetişmesine ve gelişmesine değer veren toplumlar, eğitime önem vermek zorundadır. Çünkü eğitim, toplumların varlık şartını oluşturmaktadır. Bugün en çok yakınılan noktalardan birisi çocukların iyi yetişmediği, yetiştirilmediğidir. Öğretmen ve veli bağlarının giderek zayıflaması, taraflar arasında sağlıklı bir iletişim ağının kurulamaması, problemin çözümüne yönelik adımlar atılmaması, şikâyetlerin artmasına sebep olmaktadır. Her anne baba, çocuğunun ilk öğretmeni olduğunu unutmamalıdır. Bu sorumluluk, eğitimin ailede başladığını gösterir.” (Okutan, 2016: s. 18).

Nasihât eden kişiye “nâsîh” denir. Arapçada nâsîh kelimesinin bir karşılığı da terzidir. (Ferâhidî, 2004, s. 827). Bir terzi nasıl ki yırtık ve sökükle bir elbiseyi yamayla, dikişle tamir ederek ondaki kusuru gidermeye çalışıyorsa öğüt veren kişi de karşısındaki kişide gördüğü kusurları düzeltmek ve gidermek amacındadır. Nâsîh aynı zamanda pak, temiz kalpli anlamına gelir ki nasihat edenin samimi, çıkarısız dürüst olması, nasihat edilenin de nasihatle temize çıkarılması gözetilen bir amaçtır.

Türkçede “öğüt” sözcüğüne karşılık gelen “ög”, *Dîvânu Lugâti't-Türk'te* “akıl ve iz'an”, aklı ve izanı olan kimseye de “öge” lakabı verilir. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 22). Gabam (1988) (1988: 289) Eski Türkçenin Grameri adlı kitabında “ö-“ fiili “düşün-“, “ög” “akıl”, “ök-“ “düşünmek” ve “öğüt” sözcüğünün “nasihat” (s. 289) anlamına geldiğini ifade eder. Atalay (1986) çevirisini yaptığı *Dîvânu Lugâti't-Türk'te* “ö-“ fiilinin anlamını “düşündükten sonra anlamak”, “öge” sözcüğünü “çok akıllı yaşlı kimse, ulusun büyüğü”, “ög” sözcüğünü “akıl ve anlayış”, “öğüt” sözcüğünü “öğüt, vaaz”, “öğütle-“ fiilini “öğüt vermek, öğütlemek” (s. 451) anlamlarına geldiğini ifade eder. Nitekim Kutadgu Bilig'de konuşturulan dört sembolik kişiden biri de aklı temsil eden ve vezir olan Ögdülmiş'tir.

Öğütleme, yol gösterme, referans anlamlarına gelen “tavsiye”; uyarı, dikkat çekme, ihtar, tembih anlamlarındaki “ikaz”; herhangi bir konu, sorun üzerine ilgi çekme, ikaz, ihtar, tembih anlamlarındaki “uyarı”; tavsiye anlamındaki “salık”; öğüt niteliği taşıyan dinî konuşma anlamındaki “vaaz”; öğüt verici söz anlamındaki “hikmet” (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2023) nasihat kavramı ile ilgili, ilişkili diğer kavramlardır. Dinî konularda öğüt veren anlamında “nasihatname”, öğüt kitabı anlamında “pendname”, öğütlemek işi, nasihat anlamındaki “öğütleme”, siyaset bilimini anlatan ve bu konuda öğüt veren eser anlamında “siyasetname” (TDK Türkçe Sözlük) kullanılır. Camilerde cemaate yönelik hizmetlerin başında vaaz gelir. Vaaz da tıpkı hutbe gibi sosyal, toplumsal ve dinî içerikli eğitim ve öğretim etkinliğidir. Vaaz, TDK Türkçe Sözlük'te, “Cami, mescit vb. yerlerde vaizlerin yaptığı, genellikle öğüt niteliği taşıyan dinî konuşma” şeklinde tanımlanır. Nasihat etmek, öğüt vermek, uyarı, kötülükten alıkoymak gibi anlamlara gelen vaaz, Arapça va'za kökünden türer. Bir topluluğa dinî ve ahlakî konularda nasihat etme, iyiliğe yöneltme, kötülüğe karşı uyarılarda bulunma eylemi (Cirit, 2012: s. 404) olarak şekillenir.

3. Türk saz (âşık) şiirinde nasihat

Kendi kültürünü özümseyen ve yaşadığı toplumun değerleriyle barışık bireyler için toplumun iç ve dış dinamikleri tarafından bazı hedefler belirlenir. Bu hedeflere ulaşmak için ortaya konulan kaynaklar bazen bilinçli, programlı seçilirken bazen de doğal ortamın içinde kendiliğinden gelişir. Kültürel faaliyetler, dinî törenler, gelenek, görenek, örf ve adetler, folklor ürünleri ile kaynağını halktan alan her türlü edebî ürün, halkı eğitmek amacıyla birçok eğitim unsurunu da içinde barındırır. Edebiyatın insan

Adres	Address
<i>RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi</i>	<i>RumeliDE Journal of Language and Literature Studies</i>
e-posta: editor@rumelide.com	e-mail: editor@rumelide.com,
tel: +90 505 7958124	phone: +90 505 7958124

ruhu ve karakteri üzerinde geliştirici, etkileyici etkisi düşünöldüğünde edebi eserlerin insanları iyiye, güzele, doğruya yöneltmesi, toplumları etkilemesi kaçınılmazdır. Bu yönüyle eğitimin edebiyatla etkileşimi ve birbirlerini tamamlayıcı özelliği apaçık görölmektedir.

Halk kültürü, doğumdan ölüme kadar halkın yaşamında yer alan maddi ve manevi bütün kültür ögelerini kapsar. Bu kültürü en canlı ve en etkili şekilde işleyen ve geleceğe aktaran halk edebiyatıdır. Halk edebiyatı içinde âşık tarzı şiir geleneği, bireysel ve toplumsal tecrübelerin dile getirildiği önemli edebiyat koludur. Âşıklar, şiirin renkli dünyasını ve etkileme gücünü kullanarak toplumsal düzenin korunması, yanlışların düzeltilmesi için nasihat etme şeklinde bir tavır takınırlar, bu konuda sorumluluk alırlar. Öğüt, tavsiye niteliğindeki şiirlerde atasözleri, deyimler, mahalli söyleyişler, konuyla ilgili dinî referanslar ve hayat tecrübeleri aktarılarak mesaj güçlendirilir.

“Milli kültürün en önemli ve en eski türü olan şiir, samimi söyleyişin vücut bulduğu en eski sanatsal iletişim türüdür. Dilden dile, telden tele, gönölden gönüle geçmişten günümüze aktarılan halk şiiri hem yaşanan çağı yansıtır hem de gelecek zamana gönderilen bir mektup gibi birçok mesajı barındırır. Hem şekil özellikleri hem de içeriği zenginleştiren edebi sanatlarla mesajı süsleyen şiir türüyle bir taraftan gönölden kopan fırtınalar dillendirilmiş, diğer taraftan da topluma verilecek mesajı en doğru şekilde ifade imkânı bulunmuştur. Âşıklar tarafından saz eşliğinde dilden dile aktarılan şiirler hem örgün eğitimde hem de yaygın eğitimde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Sözlü ve yazılı kültürde en yaygın tür olarak kullanım alanı bulmuştur.” (Doğan ve Azar, 2021: s. 3466).

Geleneğin taşıyıcısı konumunda olan âşıklar, sosyal ve toplumsal yapının şekillenmesinde önemli işlevler üstlenirler. Güncel durumları, toplumu derinden etkileyen olayları, toplumsal hareketleri şiirlerinde işleyerek toplumsal belleğin taşıyıcısı olurlar. İçinde yaşadıkları toplumun değerleriyle beslenerek temsil ettikleri toplumun âdeta gören gözü, konuşan dili ve işiten kulağı olan âşıklar, yaşadıkları toplumda gördükleri eksikleri, kusurları, adaletsizlikleri, güzellikleri doğrudan ya da dolaylı olarak dile getirir, halkın sözcüsü olurlar.

Âşıkların şiirlerinin büyük bir çoğunluğunda öğreticilik özelliği bulunmaktadır. Öğüt vermek, türlü bilgileri öğretmek, yaşamın çeşitli cilveleri ile elde edilmiş tecrübelerden ve onlardan çıkarılabilecek derslerden dinleyicilerin yararlanmasını sağlamak amacıyla âşıklar sanatlarını kullanmışlardır. Bazı âşıkların bu türdeki şiirlerinden kopmuş dizeler ya da bentler bir atasözü gücü ile kuşaktan kuşağa aktararak dillerde dolaşmıştır (Boratav, 1992: s.29). Özellikle dinî–tasavvufi halk şiiri konusunda eserler ortaya koyan halk şairleri dünyanın faniliği, Tanrı’nın çizdiği mutlak kader, tanrı sevgisi, ilahî emirlere saygı gibi konularda, şiiri bir öğretim ve eğitim vasıtası olarak kullanmışlardır (Başgöz, 2014: s. 19).

Âşıklar topluma yönelik eğitim faaliyetlerinde genellikle nasihat yöntemini tercih ederler. Nasihat iyiyi ve güzeli tavsiye ederken kötöden ve çirkinden de sakındırmayı amaç edinir. İnanç dünyamızdaki “Din nasihattir” buyruğu kültürümüzde de karşılık bulur; âlim, düşünür, sanatçı, devlet adamı ve âşıklar nasihat üslubunu tercih ederek tasavvufa, ahlaka ve edebe dair pek çok konuda öğüt verirler. Özellikle İslamiyet’in kabulünden sonra Türk edebiyatında görölmeye başlanan didaktik eserlerin müellifleri olan âşıklar, dervişler, yöneticiler ve kanaat önderleri yaşadıkları toplumu güzelleştirme adına kendilerini sorumlu hissederler.

1.1. Şiirlerde tespit edilen başlıca nasihat konuları

Âşıklar yaşadıkları toplumun değerlerine, halkın duygu ve düşüncelerine göre sazına ayar verir, sözüne anlam katar. Âşığı yetiştiren topraklar, onun sazını ve sözünü de besler. Yaşadığı toplumun seslerini kendinde toplayan âşıklar, gıdasını aldığı topraklardan bağımsız değildir. XVI. yüzyıldan itibaren takip edebildiğimiz gelenekte âşıklar, insan ve doğa merkezli konulardan hareketle ürünlerini

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

oluşturmuşlardır. Toplumsal değişim ve dönüşümle birlikte değişen yargıların, etkilenen geleneklerin, sarsılan inançların ve yozlaşan değerlerin edebi ürünlerdeki karşılığı nasihat olur. Âşıklar toplum fertlerini iyiliğe sevk etmek, kötülükten sakındırmak amacıyla telkin ve tavsiyelerde bulunarak nasihat ederler. Türk Saz (âşık) şiirinde toplumsal konulardan bireysel anlayışlara kadar muhteva bakımından çok zengin bir yelpazede konu çeşitliliği bulunmaktadır.

Toplumun sözcüsü konumunda bulunan âşıklar, halkın sevinç ve mutlulukları kadar şikâyetlerini de dillendirirler. Düzensizlikleri dile getirir, aksaklıkları haykırır, yanlışları sıralar, olması gerekenleri öğüt üslubuyla ifade ederler. Âşıklar bir taraftan taşlamayla, alayla, ta'riz ve imayla tepkilerini dile getirirken diğer taraftan toplumsal doğruları, kişisel birikimlerinden hareketle nasihat üslubuyla ifade ederler. XVI. yüzyıldan XXI. yüzyıla kadar geleneğin önde gelen âşıklarının nasihat konulu şiirleri “*Dinî ve Tasavvufî*”, “*Genel Ahlak*”, “*Bireysel ve Toplumsal Hayat*” ve “*Doğa ve Doğal Hayat*” ile ilgili olmak üzere 4 ana ve 43 alt başlık altında sınıflandırılmıştır.

4.1.1. Dinî ve tasavvufî nasihatler

Toplumların yaşam tarzlarını belirleyen, insanların düşünce yapılarını şekillendiren unsurların başında din, inanç, gelenek ve değerler gelir. Dinî inanç, tutum ve değerlerin fert ve toplum hayatında belirleyici bir rolü olduğu her dönem görülmektedir. İnsanların giyim kuşamlarından kullandıkları eşyalara ve yaşam şekillerine kadar hemen her aşamada din etkili bir unsur olarak öne çıkar. Toplumların geçmiş ve gelecek yaşamları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerle önemli bir güç olan din ve dinî değerler, birçok eserin konusu olur, temel bir konu olarak eserlerin çerçevesini belirler.

Dinî ve tasavvufî temalar, Türk halk şiirinin temel konuları arasındadır. Katı kurullarla sınırları çizilen biçimsel din anlayışına karşı çıkan âşıklar, Allah aşkı, peygamber sevgisi, din ve tasavvuf ile ilgili konularda korkutucu, cezalandırıcı, asık yüzlü bir din algısı yerine sevecen, hoşgörülü, bağışlayıcı bir dil ve üslup geliştirirler. Âşıkların temel motivasyonları iyi insan olma üzerine kuruludur. Sahip olduklarıyla yetinir, kaza ve kadere inanır, vatan ve millet değerleri din değerleriyle eşittir. Geleceğe ümitle bakar, gelenek ve görenekler hayatlarında vazgeçilmezdir, halk ve Hak hukuku asıl olandır. Üretmeyi ve paylaşmayı benimser; dil, din, ırk ayrımı yapmaz, her inanç ve kültürü zenginlik olarak görür, geçmişin birikimi gelecek için en önemli mirastır

Din, herkesin kabul edebileceği mutlak varlıktan kaynaklanan ahlâkî ilkeler koyar. Sürekli her şeyi görüp gözetken bir Allah'a inanmak, insanın davranışlarını kontrol açısından da önemlidir. İnsandaki ahlâkî faziletler büyük oranda dine dayanmakta ve dinden destek almaktadır. Ahlâklı insan yetiştirme konusunda inancın etkin gücünü ise ahlâkın dışında tutmak mümkün değildir.” (Akıncı, 2004: 30). Âşıklar “*Dinî ve Tasavvufî Nasihatler*” başlığı altında “*Allah, Peygamber, İbadet ve Kutsal Değerler*”, “*Helal ve Haram*”, “*Nefis Terbiyesi*”, “*Ölüm, Dünya Hayatı ve Dünyanın Geçiciliği*”, “*Kader ve Kaza*”, “*Güzel Ahlak*”, “*Edep ve Hayâ*”, “*Kul Hakkı*”, “*Gıybet (Dedikodu)*”, “*Riya ve Kibir*”, “*Sabır ve Şükür*”, “*Ders ve İbret Alma*”, “*Tefekkür ve Tevekkül*” gibi konularda iki dünya saadetini önceleyen telkinlerde bulunmuşlardır. Dini inancı yüzeysel ve geleneksel olan âşıkların inançlı olduğu ancak bağınaz, tutucu ve katı olmadıkları dizelerinden anlaşılmaktadır. Şiirlerde dinî değerlerin önemi vurgulanmış, inançların günlük yaşamdaki yansımalarına yer verilmiştir.

Din dışı halk şiiri olarak da adlandırılan Âşık tarzı şiir geleneğinde şiir söyleyenlerin “âşık” olarak adlandırılması İslamiyet’le yakından ilişkilidir. Çünkü âşık kavramı önceleri sadece dinî-tasavvufî konularda şiirler söyleyen kişilere verilen bir unvan iken sonraki zamanlarda saz eşliğinde şiir söyleyen kimselere de yüceltici bir makam olarak bu isim verilmiştir. Usta-çırak ilişkisiyle yetişen âşıklar, sıradan kişilikten sanatçı kişiliğe geçerken toplum hayatını şekillendiren dinî ve tasavvufî değerleri göz ardı etmemiş hem yaşamış hem de şiirlerinde işlemişlerdir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Bars'a (2020: 190) göre Türk toplumunda önemli işlevler yüklenen âşıklık çok önemli bir gelenek ve meslektir. Âşık ise geleneği sonraki kuşaklara aktaran önemli bir kültür elçisi ve sanatçısıdır. Yani o sıradan biri değildir. Âşık, bu mesleğin asgari şartları olan halk edebiyatı tür ve şekillerinde ortaya konulan ürünleri sazı/bağlaması eşliğinde geleneksel olarak seyirci karşısında sunabilmelidir. (s. 190). Artun (2005: 85) da "dinî konularda bilgi sahibi olma"yı (s. 85) bir âşıkta bulunması gereken özellikler arasında sayar. Âşık Ruhsatî dinî konularda yeterince bilgi sahibi olmayan âşıkların âşıklık davası güdemeyeceğini, bir âşığın maddi ve manevi kirlerinden arınmadan "ben arifim" diye konuşamayacağını söyler.

"Ol Habib'in sünnetini tutmayan

Ben âşıkım deyi davalanmasın

Benlik davasını kalpten atmayan

Ben arifim deyi fehvalanmasın" (Kaya, 1994: s. 400).

Dinî kuralların, öğretilerin insanlara bildirildiği kutsal kitaplar, her zaman yol gösterici ve rehber olmuştur. İslam inancına göre insanlara gönderilen dört temel hak kitap Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed'e gönderilen son ilahi kitaptır. Bütün ilahi dinlerde temel hakikatler ortaktır, Yaradan tektir, insan kutsaldır. Âşıklar dizelerinde toplumun ortak değerlerini, temel inançlarını ve hayat anlayışlarını işleyerek toplum düzeninin sağlanmasını, kültürel mirasın devamını ve insanların temel hak ve hukuklarının korunmasını sağlamaya çalışmışlardır. Âşık Veysel, dört hak kitabın insanı önceleyen, insana değer veren düsturlarından hareketle insanları ringine, ırkına, bölgesine ve inancına göre ayırmanın, hor ve hakir görmenin yanlışlığını ifade eder. Bütün inanışlarda bu durum böyledir, başta Kur'an olmak üzere bütün kitaplara bak, diye uyarı ve tavsiyelerde bulunur:

"Kur'an'a bak İncil'e bak

Dört kitabın dördü de Hak

Hakir görüp ayırmak

Hakikatte yüz karası" (Kaya, 2011: s. 186).

İslamiyet birçok konuda olduğu gibi helal ve haramlar konusunda da ifrat ve tefritten uzak orta bir yol izler. İyi, temiz ve yararlı olanlar helal; kötü ve zararlı olanlar da farklı hikmet ve gerekçelerle haram sayılmıştır. İslam'ın emir ve yasaklarının özünde insanın huzur ve mutluluğu yatar. Birey ve toplum hayatı için haramların gerekçesi açık, helalin mükâfatı nettir. Haramlar sınırlı, helaller sınırsızdır. Hak ve hakikat konusunda adil olmak, verilene şükretmek, verilmeyene sabretmek huzur ve mutluluk için gereklidir. Âşık Zikri Aliyâr, helale haram katılmadığında servetin bereketleneceğini, hayatın güzelleşeceğini, engellerin kolay aşılacağını söyleyerek helal ve haram hususunda hassas davranmayı öğütler:

"Yüce dağlar bile sana yol olur

Ağacın yeşerir yeşil dal olur

Servetin çoğalır malı bol olur

Helal mala haram katmasan eğer" (Topcu, 2013: s. 238).

"İki kapılı bir han" olan bu dünyanın bir kapısında girip diğerinde çıkarken bu handa yaşadıklarımızın bir imtihan olduğunu ve hesabının bize sorulacağını unutmamalıyız. Bütün dinlerde kötülüğün sembolü olan şeytan; insanları isyan ettirme, günaha sevk etme ve onlara vesvese verme gibi işlerle zihinlerini

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

bulandırır, yoldan çıkarır. İnsanın düşmanı olan şeytan hakkında uyarılarda bulunan Neşet Ertaş, nefsi ve şeytan karşısında zayıf bir varlık olan insana şeytanın sözüne aldanma, gönlünü ve aklını bulandırma sakın, diyerek nasihatlerde bulunur:

“Aldanıp şeytan sözüne

Uyma sakın, uyma sakın!

Kötü fikri özüne

Koyma sakın, koyma sakın!” (Parlak, 2019: s. 168).

Ölüm, canlı varlıklarda hayatın sona ermesidir. İslam inancına göre fani hayatın bitip baki hayat olan ahiret hayatının başlaması, ölümden önceki hayat hesabının ölümden sonra verilmesi demektir. Bu nedenle Kur’an-ı Kerim’de ve hadislerde ölümün en büyük nasihat/öğüt olduğu ifade edilmektedir. Tasavvuf ehli ölümü fena ile beka arasındaki perdenin kalkması olarak yorumlar. İnanç ehli ölümü “Hakk’a yürüyüş”, Mevlâna “şeb-i arus” (düğün gecesi) olarak ifade eder. Ölüm yok oluş değil sadece ruh ile beden hesap gününe kadar birbirinden ayrılmasıdır.

Doğan her canlı ölmek için yaşar. Ömür sermayesi her geçen tükenen insan, yaşadığı günlerin kıymetini bilmeli, günlerini dolu dolu yaşamalıdır. Yunus Emre, “*Bu dünyaya gelen ağlar / Sende gülmüş var mıdır?*” diye sorar. Sümmanî insanın toplum halinde yaşadığını, hayatın ancak dayanışma ve paylaşma ile yaşanabileceğini söyler. Cefası da sefası da fani olan “*Bu dünyaya gelen gitmek içindir*” diye uyarı ve öğütlerde bulunur:

“Hey Sümmani gönül asla tek olmaz

Konar göçer hiç kimseye yük olmaz

Can emanet bir kimseye mülk olmaz

Bu dünyaya gelen gitmek içindir” (Batur, 2005: s. 313).

Yaratılan her insana biçilen ömür onun en değerli hazinesidir, sermayesidir. Dünya hayatını değerlendirme, ondan yararlanma bize verilen ömre yüklediğimiz anlam ile mümkün olacaktır. İnsana verilen ömrün bir cevher kıymetinde olduğunun farkında olan Ruhsatî, cevheri taşta çalarak heba etmemesini, yaşı ve ünvanı fark etmeksizin ölümün bir gün kendisini bulacağını, bu nedenle de ömür cevherinin kıymetini bilmesi gerektiğini tavsiye eder:

“Boş yere gevherin çalma gel taşta

Her ne dersem hilaf değilim haşa

Ne genç der ne koca ne bey ne paşa

Değer musallaya ser birer birer” (Özdemir, 2010: s. 312).

“Baht, talih, alın yazısı, kısmet” sözcükleriyle ifade edilen “kader”, gerçekte pasif bir bekleyişi değil aktif bir arayışı ifade eder. Haklarımız kadar sorumluluklarımızın da olduğunu unutmamalıyız. Üstün özelliklerle donatılan ve kâinatta her şeyin emrine verildiği insanoğlu, sahip olduğu akıl ile iradesini kullanma ve tercih yapma hakkına sahiptir. Sümmanî; ah edip üzülmenin, insanlara sitem etmenin anlamsız olduğunu, başa gelen her ne ise kadedendir, diyerek gönlüne telkin, teskin ve tavsiyelerde bulunur. Ne denli yakın olursa olsun, dostlar arasındaki ilişkilerin biktıracak, usandıracak şekilde olmamasının nasihat edildiği “Ayda bir gel dostuna, kalksın ayak üstüne; günde bir gel dostuna, yatsın sırtı üstüne” atalar sözüne telmihte bulunan Sümmanî, dostlar arasında muhabbetin kesilmemesi, itibarın azalmaması için “Sevildiğin yere çok gidip gelme” diye nasihat eder:

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

“Sümmanî ah edüp sararıp solma
Gelen Tanrı’dandır kimseden bilme
Sevildiğin yere çok gidip gelme

Kesilir muhabbet itibar olmaz” (Ergun, 1938: s. 134-135).

Hayat, elimizden geleni yaptıktan sonra ümitle beklemeyi gerektirir. Gayret göstermek, azim ve çabayla mücadeleye devam etmek insanın fıtratında olan güçlü bir yaşam duygusudur. Bedelini ödeyip çaba gösterene bütün yollar açılır, bütün engeller aşılır. Kader, gayrete âşıktır; harekete geçene yol arkadaşlığı yapar, ona yardımcı olur. Harekete geçmeyen ve yola çıkmayan var olanla yetinmek zorundadır. İnsan yaptıkları ve yaşadıklarıyla kendi kaderini oluşturur. Dadaloğlu, yüce gönüllü yiğitlerine seslenerek cenge çıkarken asla tereddüt etmemelerini, uyanık olmalarını, ölümden korkup geri çekilmemelerini zira kaderden ötesi yoktur, diye nasihat eder:

“Yürü yiğit yürü yolundan kalma
Her yüze güleni dost olur sanma
Ölümden korkup da sen geri durma

Yiğidin alınna yazılan gelir” (Yorgancı, 2013: s. 141).

Geleneksel kültür; küreselleşme ve modernleşme hareketlerinin baskısıyla bir değişim geçirerek zaman içerisinde hem zayıflamış hem de yozlaşmıştır. Bu değişim rüzgârlarının etkisine giren toplumlar, bir taraftan köklerinden uzaklaşırken diğer taraftan bireyselleşmenin baş döndürücü cazibesine kapılmaktadır. Değişim ve dönüşümün kaçınılmaz olduğu günümüz dünyasında geçmişin kültürel ve etik değerlerinin korunması millet olma bilincimizin de bir gereğidir. İnsanların yiğitlik, cömertlik, akıl, zenginlik ve soy bakımından kendilerini övüp başkalarını yermeleri ve bu durumu önemli bir meziyet gibi sunmaları günümüzde sıkça görülen bir karakter hastalığıdır. Âşık Ensar Şahbazoğlu, bu durumu sen kendini değil “El seni tarif eylesin” diyerek nasihatlerde bulunur. El içinde saygın olmayı, helal yoldan para kazanmayı, namerde muhtaç olmayacak bir varlığa sahip olmayı öğütler. Vicdanlı, merhametli olmanın önemini vurgular, arif ve bilge bir kişi olarak halk arasında değerli olmak gerektiğini belirtir:

“Öz özünü tarif etme
El seni tarif eylesin
Kendi kendini beğenme
El seni zarif eylesin

Vicdanınla ayarlı ol
Merhamette duyarlı ol
Değer kazan değerli ol

El seni arif eylesin” (Esmey, 2018: s. 396).

Ruhsatî “Edepli ol edebini takın ha / Cahil meclisine olma yakın ha” (Özdemir, 2010: s. 235) dizelerinde edepli olmayı nasihat ettiği dizelerinde cahil meclisinden yani adap erkân, yol bilmeyen, cehaletinin farkında olmayan gafil insanlardan uzak durulması gerektiğini öğütler. Edep ve erkânın ancak edepiden

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

öğrenilebileceğini ifade eden âşık, toplum içinde ahlak ve edepten taviz verilmemesi gerektiğini ve “ham yere basmak” ifadesiyle de kötü ahlaklı, edepsiz kimselerden uzak durulmasının önemli olduğunu vurgular:

“Edepliden edep öğren uslu gez

Ham yere basmanın sırası değil” (Özdemir, 2010: s. 244).

Bu çağın tükenen değerleri arasında incelik, güzel huy, utanma anlamlarına gelen edep ve hayâ başta gelir. Kadın ve erkek her insanın sahip olması gereken bu değerler, kendini bilmenin ve kâmil insan olmanın önemli değerleri olarak kabul edilmiştir. Hacı Ali Şen; sıkıntı ve acıların geçici olduğunu, dermansız derdin olmadığını söyleyerek yanlışın büyüğü küçüğü olmadığını ifade eder. Sinek küçük de olsa mide bulandırır misali kirlenen ve kirletilen bir adın kolayca temize çıkarılmayacağını vurgular, bu konuda hassas davranılması gerektiğini öğütler:

“Gönül kitabından baktım sözlüğe

Her yokuşun sonu çıkar düzlüğe

Karasinek gibi konma pisliğe

Silinmez lekesi, kir eder oğul” (Arı, 2013: s. 143).

Gıybet ya da dedikodu sosyal bağları zayıflatan, insan psikolojisini olumsuz etkileyen ruhi bir marazdır. Kişinin gıyabında ya da aleyhinde hoşlanmayacağı bir durumdan bahsetmenin adı olan gıybet; dinen büyük bir günah, toplumsal huzur ve güven açısından da kaynağında kurutulması gereken kötü bir davranış şeklidir. Zayıf karakterli insanlar tarafından dedikodunun bir cezalandırma silahı olarak kullanılması ilişkileri bozmaktan, ahlakı yozlaştırmaktan, zihinleri ve ruhları kirletmekten başka işe yaramaz. Bu nedenle Âşık Gamgüder, arif sözü dinlemenin bir olgunluk düzeyi olduğunu, nefse hâkim olmanın özün sağlamlığını gösterdiğini, gönül gözünün dedikodudan korunmasının her türlü nifak ve şerri önleyeceğini söyler, uyarılarda bulunur ve öğütler verir:

“Kâmil isen dinle arif sözünü

Özün nefsin penceresi olmasın

Kıl u kaldan sakın gönül gözünü

Şer kaynatan tenceresi olmasın” (Kılıç, 2012: s. 334).

Âşık Feymânî, “*Daim kalbinde kin, kibir / Tutanlardan olma gönül*” (Taşkaya, 2002: s. 35) dizelerinde gönüllerde kin ve kibirden uzak durulmasını öğütlerken Seyranî, “*Uyma sen sözüne hiç münafığın*” (Kasır, 1984: s. 149), Erzurumlu Emrah, “*Münafık sözüne gel gitme beyim*” (Erkal, 2012: s. 303), Sümmanî, “*Özün nazar eyle sözün doğru et / Yüze dost geride düşmanlık etme*” (Erkal, 2012: s. 181) ifadeleriyle münafıkların sözlerine aldanmamayı öğütler. Kul Ahmet, “*İnsan olan hor bakmasın insana / İyisi kötüsü hası bizimdir*” (Hüseyin, 1978: s. 191) dizeleriyle mütevazı olmayı, hor ve hakir davranmamayı öğütler. Ülkemizin kültür mozaiğinde her renkten, ırktan, dinden ve inançtan insanın bu ülkenin renklerini oluşturduğunu ifade eder. Medeniyet değerlerimiz ırk ve insan ayırımını reddetmiş, Allah’ın yarattığı her ferden değerli ve eşsiz olduğunu vurgulamış, yerel ve küresel ölçekte hiçbir çatışmayı hoş karşılamamıştır. Âşık Veysel bu durumdan hareketle “Beni hor görme kardeşim” diyerek uyarılarda bulunur:

“Beni hor görme kardeşim

Sen altınsın ben tunç muyum?

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Aynı vardan var olmuşuz

Sen gümüşsün ben saç mıyım?” (Oğuzcan, 2001: s. 41).

Sümmânî, “*Her belaya tahammül kıl şükreyle / Her nefeste Yaradan’ı zikreyle*” (Erkal, 2012: s. 198) dizelerinde türlü türlü sıkıntı ve belalarla karşılaşan insanoğluna sabır ve şükürle Yaradan’ı zikretmek gerektiğini öğütler. Toplumsal hayatın işleyişine dair tavsiyeler kadar dinî ve ahlakî terbiyeye yönelik nasihatler de yoğun bir şekilde görülmektedir. Sahip olduklarına razı olma, elindekiyle yetinme, sahip olduğu sağlık ve varlığa şükretme, sıkıntı ve cefaya dayanma gücü kazanma Âşık Mevlüt Mertoğlu’nun dizelerinde řu ifadelerle nasihat edilir:

“Gaflet uykusundan tez elden uyan!

Şükreyle hâline çileye dayan!

Mevla kullarını eder imtihan,

Âşıklara böyle cefa az gelir,

Elbet bir gün bu kış gider yaz gelir.” (Atalay, 2019: s. 118).

Kötü davranışların olumsuz sonuçlarından çıkarılan ders anlamında kullanılan “ibret”, aynı zamanda olay ve durumların dış yüzüne bakarak iç yüzündeki hikmeti kavramayı ifade eder. Geçip giden ömrümüzün arkasından “ah vah” etmemenin ve “keşke” dememenin yolu ondan ibret almaktan ve ders çıkarmaktan geçer. Mehmet Akif, “*Tarihi ‘tekerrür’ diye tarif ediyorlar / Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdin?*” (Turinay, 2021: s. 918) dizelerinde unutmaya ve yanılmaya ile malul olan insanın “kıssadan hisse” almaması nedeniyle tarihin her defasında tekerrür ettiğini söyler ve kıssadan hisse alınmasını öğütler. Halil Karabulut, Yaradan’ın her işindeki ahenge dikkat çeker, bu düzen ve intizamdan ibret alınmasını, ders çıkarılmasını öğütler:

“O Halik’in yoktur eşi ve dengi,

Görmez misin işindeki ahengi,

Bu kadar nebata, bu türlü rengi

Bir kazanda katışından ibret al.” (Sakaoğlu, 1987: s. 139).

Sözlükte “keşfetme, sezme, ileri görüşlülük” gibi manalara gelen firâset kelimesi dar anlamda, bir kimsenin dış görünüşüne bakarak onun ahlâk ve karakteri hakkında tahminde bulunmayı ifade eder. Daha geniş anlamda ise akıl ve duyu organlarıyla bilinmeyen ancak sezgi gücüyle ulaşılan bütün bilgi alanlarını kapsar. (Uludağ, 1996: s. 117). Âşık Ruhsatî, yaşama ve insana dair “Düşünüp bir kere eyle feraset” diyerek görünen ve görünmeyen bütün surların ve hikmetlerin insanlara yol gösteren birer işaret olduğunu, tefekkür etmek ve “Fırsat elde iken” bu fırsatları değerlendirmek gerektiğini öğütler:

“Düşünüp bir kere eyle feraset

Zahirde batında olmuş işaret

Fırsat elde iken gel eyle gayret

Okuyup yazmadan zarar olur mu” (Kaya, 1994: s. 521).

4.1.2. Genel ahlak ile ilgili nasihatler

Arapça “hulk/huluk” sözcüğünden türeyen “ahlak”, genel olarak huy ve karakter sözcüklerinin çoğuludur (Çağrıncı, 2013: 331). TDK Güncel Türkçe Sözlük’e göre ahlak, insanların toplum içerisinde

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

uymak zorunda oldukları bütün davranış biçimlerini kapsar. Toplum içinde değerli ve güvenilir insan olmanın yolu güzel ahlaklı ve edepli olmaktan geçer. Ahlaklı insanların oluşturduğu erdemli toplumlar, huzur ve güvenin en büyük teminatı, mutlu yaşamın hazırlayıcılarıdır. Kur'an'ın "yüce bir ahlak üzereyin" (Kalem Suresi, 4. Ayet) diye övdüğü Hz. Peygamber, "güzel ahlakı tamamlamak" için gönderildiğini yani hayatın ana gayesinin "güzel ahlak" olduğunu işaret eder. Hz. Peygamberin "Din, güzel ahlaklıdır" (İhya, 3/50) buyruğu da söylemin değil eylemin önemini, söylemenin değil yapmanın gereğini ifade eder.

Zamanın hızla aktığı, ilgi ve algıların çabucak değişebildiği günümüzde ahlaklı ve erdemli bireyler olarak kalabilmek her geçen gün zorlaşsa da tembih, telkin, teşvik ve nasihatlerle iyilik ve doğruluğun toplumda yeşerip kök salması, ideal toplum düzenini inşa ve ihya edecek, bireysel ve toplumsal çöküşü yavaşlatacaktır. Arifler, insan kendi kusurlarının cahilidir, der. İsyân ve nisyan sarmalında kusurlarını göremeyen ya da görse de fark edemeyen insana uyarı ve nasihatlerde bulunulmuştur. Âşıklar, "*Genel Ahlak ile İlgili Nasihatler*" başlığı altında "*Adalet ve Liyakat, Ahde Vefa ve Sadakat, Asalet ve Marifet, Doğruluk, Dürüstlük ve Güven, Hakkını, Haddini ve Kendini Bilme, Hatır Gönül Bilme, Kanaatkârlık ve Tevazu, Hırs ve Tamahkarlık, Konuşma Adabı ve Tath Dil, Mertlik ve Yiğitlik, Nasihat (Öğüt) Dinleme, Sevgi, Saygı, Hoşgörü ve Nezaket, Sır Saklama, Şefkat ve Merhamet, Umutlu Olma, Yardımseverlik ve İyilik*" temalarıyla ilgili zengin örnekler vermişlerdir.

Devletin varlığı ve toplumun birliği için adalet şarttır. Adaletle devletin temeli sağlam, toplumun huzuru daimdir. Adaletin güçlü olduğu her dönemde devlet ve millet en yüksek refah düzeyine ulaşmıştır. İnsanlar, hakkının ve hukukunun korunduğunu bildiğinde ilişkilerinde adaletten şaşmaz ve sapmaz. Toplumda mahkemelerin dağıttığı adalet, yargı adaletidir. Gelenek ve göreneklerin dağıttığı adalet ise sosyal adalettir. Vicdanımızın yargıç olduğu ve vicdani normlarla belirlenen adalet, bireysel adalettir. Âşık Daimî, hak ve hakikatten ayrılmamayı, insanların haklarına saygı göstermeyi, adaleti yasalarla değil vicdanlarla sağlamayı öğütler:

"Hak muhabbetinden bezici olma

Âlemi zulmette gezici olma

Hakkını bil hille düzücü olma

Vicdân ile adâleti fehmeyle" (Orhan, 1999: s. 296).

İnsanı insan yapan değerlerin başında gelen ahde vefa hem verdiği sözde durmayı hem de yaptığı anlaşmaya sadık kalmayı ifade eder. Verdiği sözde durmamak vefasızlıktır. Vefasızlık ise toplum açısından ilişkileri yozlaştıran bir hastalık, dinî açıdan da bir münafıklık alametidir (Buhârî, İmân, 24). Halk arasında vefasız insan, zayıf karakterli ve sözüne güvenilmezdir. Vefalı insanlar ise güvenilir, hassas, güzel ahlak sahibi ve doğru sözlüdür. Ailede, komşuluk ilişkilerinde, iş yerinde, sosyal ortamlarda vefa, toplumu ayakta tutan hasletlerin başında gelir. Kâtibî, ilişkilerin yozlaştığından, menfaat ilişkilerinin bütün güzellikleri gölgelediğinden şikâyet ederek sevgililerin dahi aşkı, sevgiyi bir kenara bıraktıklarını; zenginliğe, mal ve mülke, şan ve şöhrete önem verdiklerini, manevi değerlerini maddi bedellerle değiştirir hale geldiklerini sitemli bir üslupla söyler. İnsanlarda ahde vefa ve tuz ekmek hakkı kalmadığı için "Bivefa dilbere aldanma sakın" diye nasihatte bulunur:

"Bu bir eski sözdür söylenir ezel

Dilber akçe ister dinlemez gazel

Zengince bir âşık bulsa bir güzel

Züğürdü feryada salması vardır

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Kâtibi sabreyle ötesi yakın
 Hercai gözetmez tuz ekmek hakkın
 Bivefa dilbere aldanma sakın
 Hemen bir yüzüne gülmesi vardır” (Arısoy, 1985: s. 168).

Atalarımız, “Her ot kendi kökünde biter, her kuş kendi dilinde öter” der. Bir çocuk ailesinden aldığı değerlerle yetişir, bir öğrenci hocasına göre, bir çırak da ustasının maharetine göre şekillenir. Milletler milli tarihlerinden ve manevi kültürlerinden beslenerek ilerler. Milli ve manevi değerleri hor gören, yozlaştıran toplumlar zaman içerisinde zayıflayıp yok olurlar. Âşık Sefâî, bu gerçekten hareketle geleceğin geçmişten bağımsız olamayacağını, insanın ailesinden ayrı düşünülemeyeceğini yani insanın “Aslı asaletine çeker bilesin” diye öğüt verir:

“Sefâî sözümüz bu kadar yeter
 Yanmayan ocakta duman mı tüter
 Her ot, kökü üzre uzayıp biter
 Aslı asaletine çeker bilesin” (Kürkçüoğlu ve Akbıyık, 2011: s. 147).

Âşık Yavuzer “Doğrultamazsın” adlı şiirinde insanların hak ve hakikatten, doğruluk ve dürüstlükten ayrılmamalarını öğütler çünkü yapılacak küçük hataların daha büyük yıkımlara yol açacağını ve geri dönüşün olamayacağını söyler. Ağaç yaşken eğilir, atalar sözünü hatırlatan âşık, küçük yaşta verilen temel eğitimin önemini vurgular. Gençlere, zaman ve fırsat varken iyi amel işlenmesi gerektiği aksi halde fırsat kaçırıldığında insanın bir daha belini doğrultamayacağını telkin eder:

“Sakın çıkma hakikatin izinden,
 Bir daha yolunu doğrultamazsın,
 Ananın babanın düşme gözünden,
 Kaybolur malını doğrultamazsın.

İnsansan insanlığın duyulur,
 Günahkârsan her tarafa yayılır,
 Ağaç derler küçük iken eğilir,
 Büyürsen belini doğrultamazsın” (Gözütok, 2011: s. 58).

Hayat, “kendini keşfetme yolculuğu”dur. Her gelen peygamber, filozof, bilgin, âlim, sanatkâr, şair hayatın gizemine dair gözlemlerde bulunmuş ise de bugün bildiklerimiz ve insan hakkındaki algımız bazı parçalardan ve görüşlerden ibarettir. İnsan hakkındaki her bilgi eksik, her gözlem yetersiz, her yorum öznel, her çıkarım yarım, her görüntü belirsizdir.

Kusursuz insan olmadığı gibi insanda kusur aramak da doğru değildir. Hak ve hakikat peşinde olan insan; özünü tanır, hayat amacını bilir. Kendini bilen, haddini de bilerek hayatına çekidüzen verir. Talibî, “*Kişi noksanını bilmek gibi irfan olamaz.*” dizesinde insanın kendini ve eksiklerini bilmesinden kıymetli ilim ve irfan olamaz, der. Eskiler okuma yazma bilmemelerine rağmen sahip oldukları tecrübe ve birikimle çok güçlü sezgilere, kavrayışlara, hayat bilgisine, ilim ve irfana sahip olmuşlardır. Sümmanî, arif olmak için ilim irfan mektebine devam etmek gerektiğini, kendi kusurları dururken “el ayıbı”nı görmenin insanlıkla bağdaşmayacağını öğütler:

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
 tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
 phone: +90 505 7958124

“İrfan mektebinden çıkma kenara

Yakma vücudunu beyhude nara

Arif ol ayıbı kendinde ara

El ayıbın görmek insanlık mıdır?” (Kaya, 2000: s. 14).

İnsanların ayıplarını araştırmak, mahrem hallerini ortaya dökmek, gizli kalması gereken durumlarını açığa çıkarmak Türk kültür ve geleneğinde hoş karşılanmaz. Aksine kusurları örtmek, özel hayata saygı duymak bir meziyet, insani bir fazilet olarak kabul edilir. Nezaket ve zarafet de bunu gerektirir. Gizli hallerin ortaya dökülmesi, ayıpların araştırılması insanları birbirine düşürmekten, zihinleri bulandırmaktan ve insanlar arasında nefret tohumları ekmekten başka işe yaramaz. Bu gerçeği bilen Hacı Ali Şen, “*Kulun ayıbını yüzüne vurma*”, *kimseyi “hakir görme*”, *“gönüller kırma” ve “hatır yıkmak hoş değil*” (Arı, 2013: s. 140) diye nasihatlerde bulunur.

Dertli, “*Kanaat tacını giyince başa / Ne sultana minnet ne hana minnet*” (Birgören, 2018: s. 156) diyerek dünyada kanaat sahibi olunca, azla yetinince insanın kimseye muhtaç olmayacağını ifade eder. Erzurumlu Emrah, “*Kan-ı kana’atte ol anka sıfat / Tenezzül eyleme gurâb üstüne*” (Erkal, 2014: s. 309) dizelerinde kanaatkâr olup dünyanın lezzetlerine tenezzül etmeme gerçeğini, gökyüzünde yaşayan ve ayaklarını yere deydirmeyip toza, çamura bulaştırmadığına inanılan anka kuşuna benzetir. Kanaatte anka kuşu gibi ol ancak yeryüzüne inip ayaklarını, bedenini kirletme, beyhude bir çaba içine girme diye öğüt verir. Seyranî de “*Tanrılık da’vasın ettirdi varlık / Aza kanaatı elden bırakma*” (Kasır, 1984: s. 79) dizeleriyle insan varlığının haddini aşarak, elindekiyle yetinmeyi bırakarak hırs ve tamahla tanrılık davasına düştüğünü, güç gösterisi yaptığını ancak kanaatle arınacağını ve bu hastalıktan kurtulacağını öğütler.

Hırsın ve aç gözlülüğün yol açtığı dünya ve mal sevgisi, şan ve şöhret tutkusu, lüks yaşama arzusuyla daha fazlasına sahip olma isteği, tamahkârlık olarak değerlendirilir. Tasavvuf ehli hırs ve tamahkârlığın, cimrilik ve çıkarılığın çözümününün sabır, şükür, kanaat ve infak olduğunu söyler. Sahip olduğuyla yetinmek, kendisine takdir edilene sabır ve şükürle karşılık vermek nefsi terbiye etmenin yollarıdır. Hırs ve tamahkârlığın neden olduğu benlik ve bencillik ancak tevazu ve alçakgönüllülükle aşılabılır. Hacı Ali Şen, ölümlü dünyada hayat son bulduğunda, tamahkârlıkla hareket etmenin anlamsızlığı anlaşılacaktır, diye uyarır ve öğüt verir:

“Bir gün bu ömür bitecek

Tütmez olur tüten ocak

Dünyayı versen yutacak

Doymayan insanlar gördüm” (Arı, 2013: s.143).

Ruhsatî, “*Seherde el bağla durup niyaza / Haris olma yavrım kani ol aza*” (Özdemir, 2010: s. 270) dizelerinde dünya hayatının ancak aza kanaat etmekle huzur bulacağını, hırs sahiplerinin kanaat etmekle dünya dertlerinden kurtulacağına dikkati çeker. Hırs ve aç gözlülüğün psikolojik bir zaaf ve manevi bir hastalık olduğunda birleşen âşıklar, bu hastalıktan kurtulmanın yolunun kanaatkârlık ve tok gözlülük olduğunu ifade ederek öğütlerler.

Yunus Emre, “*Söz ola kese savaşı / Söz ola kestire başı*” dizelerinde bazı sözlerin hem anlamı hem de söyleyişle çok tesirli olduğunu, dinleyicileri derinden etkilediğini söyler. Bazı sözler vardır ki bunları söyleyen, dilinin belasını çeker hatta hayatına mal olacak tehlikelerle karşı karşıya kalabilir. Bu nedenle sözün miktarı yemekteki tuz gibi ne eksik ne fazla olmalıdır. Hatta az söyleyip çok dinlemek tavsiye

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

edilendir. Hacı Ali Şen, bazen ciddi, bazen Őakalı bir üslup takınılsa da bilmeden konuşmamak, bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmamak gerektiğini öğütler:

“Bazı sohbet bazı Őaka
İnsan yürür düşe kalka
Bastırırlar seni faka
Bil de konuş, bil de konuş” (Arı, 2013: s. 153).

Yaşam karakteri özgürlük, bağımsızlık, doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık, yiğitlik ve mertlik üzerine kurulan Türk milleti kadını ve erkeğiyle mücadelecidir, cesurdur, bağımsızlığına düşkündür. Göçebe yaşam kültürüyle Şekillenen bu anlayış, “Türk çadırda doğar, at üstünde ölür” atalar sözüyle de ifade edilmiştir. Bir kültür halini alan bu nitelikler, edebi ürünlere de aynı Şekilde yansımıőtır. “Türk destanlarında idealize edilen alp tipi, halkın asıl gücünü temsil eder. Alp; millî ve kutsal vatanseverlik ülküsünden ölünceye dek vazgeçmez, savaşmaktan yılmaz, çekinmez ve kaçmaz. Karşındaki düşman korkunç, kana susamıő, kötü görünüőlü ve çok kuvvetlidir. Ancak alp, kendini o kadar cesaretli ve güçlü görür ki onu hiçbir düşman alt edemez. Nitekim Manas da ilk yarasını alana kadar kendisini Tanrı zannettiğini ancak yaralandıktan sonra Tanrı olmadığını anladığını söylemektedir. Aynı zamanda alpin dayandığı manevî bir güç -bu destanlarda genellikle atalar ruhudur- mevcuttur. Alp, doğuőtan güçlü ve yetenekli doğar. Her zaman atlıdır ve yanında yiğitleri vardır. Tüm bunlarla birlikte alp dürüst, cömert, erdemli, hünerli, konuksever ve namusludur” (Akyüz, 2010: 172). Kurdukları devletlerle yedi iklim üç kıtaya yayılan Türkler, başka milletlerle kaynaşıp karıőınca mertlik ve yiğitlik baőtta olmak üzere bazı karakteristik özelliklerinde yozlaşma başlamıőtır. Halkın sesi ve sözcüsü âşıklarımız, “*Bir vakte erdi ki bizim günümüz / Yiğit belli değil mert belli değil*” (Ruhsatı) Şeklindeki yakınmalarla bu durum gündeme getirmiőt, eleőtirmiőt ve halkı uyarmıőtlardır.

Yaőla birlikte büyüklerin tecrübeleri artar, yaşam bilgileri zenginleőtir. Hayat yönümüzü belirlerken geçmiőt tecrübelerden yararlanma, bilge kişilere danıőma, yaőtam birikimlerinden ders çıkarma ve yapılan nasihatleri dikkate alma yaőtam baőtarmız açısından önem arz eder. Âşıklar nasihat almanın gerekliliğini, faydalarını dile getirirken nasihat dinlemeyen insanların düşeceği sıkıntılardan da bahseder. Büyüklerin ve ataların yaőtama dair önemli hayat tecrübeleri ve birikimleri vardır. Bu tecrübe ve birikimlerden yararlanma, hayata yön verme adına önemli kazanımlar sağlar. Atalarımızın “*Danıőan yollar aőar, danıőmayan düz yolda Őaőar.*” ifadesinde belirttiği hayat tecrübeleri, nasihatler hayatı kolaylaőtırırken tecrübesizlik ve burnunun dikine gitmek ise kayıpların artmasına, düz yoldan bile Őaőtmaya neden olur. Yaőtanmayan Őey anlaőtılmaz. Bazen yaőtanmadan, hata yapılmadan, hatalarla yüzleőtmeden ve sonuçlarına katlanmadan doğruyu görmek mümkün olmaz. Atalarımız, “*Bir musibet bin nasihatten yeğdir*” derken söylenenlerin değil yaőtananların etkili olduğuna vurgu yapar.

Özellikle İslamiyet ile birlikte nasihat etme ve dinlemeye büyük önem verilmiőt; eserlerde ayet, hadis, atasözü, deyim ve vecizelerle süslenmiőt, desteklenmiőt nasihatler büyük rağbet görmüştür. Devlet adamları halka, din adamları cemaate, büyükler küçüklere, âşıklar da dinleyicilerine nasihat ederek eksik ve kusurları gidermeye, iyilik ve güzellikleri çoğaltmaya çalışmıőtlardır. Zaman içerisinde nasihat kadar nasihatın üslup ve adabının da önemli olduğunun farkına varılmıőtir. Âşık Veysel, yaőtam gerçeklerinden süzerek elde ettiği tecrübeleri bir anlattığını ve kıymetini bilen için sözlerinin mücevher değerinde olduğunu söyler:

“Baőtmdan geçeni bir anlattım
Ne yanlıőt söyledim ne yalan kattım
Veysel der alana mücevher sattım

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Bilen alır bilmeyene güç olur” (Kaya, 2011: s. 312-313).

Ruhsatî, “Söz içinden söz anlarız be ya hu / Öyle beyni kabalardan değiliz” (Özdemir, 2010: s. 347) dizeleriyle halden anlamayanların kaba ve anlayışsız olduğunu hâlbuki söz içinden söz anlayacak kadar nezaketli olmak, ince düşünmek gerektiğini ifade eder. Seyranî, “Arif olan âdem kılı kırk seçer” (Kasır, 1984: s. 172) dizesiyle akıllı insanın konuşmadan önce bin tartıp bir söylemesi gerektiğini vurgular. Sümmanî, “Yaman işi ta ezelden fıkreyle / Başa geçip pişman olsan ne fayda” (Erkal, 2012: s. 162) dizelerinde ilim irfan sahibi kişinin düşünceli davranarak neticeleri öngörmeyi, işin nereye varacağını düşünmesi gerektiğini, sonradan oluşacak pişmanlığın fayda vermeyeceğini söyler. Âşık Murat Çobanoğlu, “Çobanoğlu dikkat eyle sözüne / Kulun ayıbını vurma yüzüne.” (Kafkasyalı, 1998: s. 328) dizelerinde birlik ve beraberliği, kardeşlik ve barışı vurgularken insanların hor ve hakir görülmemesini, kusurların örtülmesini, ayıpların yüze vurulmamasını, insanlarda kusur ve kabahat aranmamasını öğütler.

Âşık Murat Çobanoğlu, “Açma gönül her insana sırrını / Kayıp etme namusunu arını” (Kafkasyalı, 1998: s. 219) dizelerinde açıklanması veya başkalarının duyulması birçok bireysel ve sosyal problemi de beraberinde getirecek sırların saklanması öğütler. “Kendini bilmeze açma sırrını, / Kayıp eder senin itibarını” (Kafkasyalı, 1998: s. 258) dizelerinde ise sırrın insanın mahremi olduğunu, kendini bilmeze açıldığında bütün itibarı yerle bir edeceğini telkin ve tavsiye eder. Abdülvahap Kocaman, “Cahillere sır güvenme dert yanma / Geniş günde dost olanı dost sanma” (Sever, 2004: s. 109) ifadeleriyle sırların özellikle cahillere söylenmemesini, iyi günde dost olana dikkat edilmesini öğütler. Afşinli Derdiçok da “Sakin cahillere verme sırrını / Taşa çalar namusunu arını” (Demir, 1993: s. 163) ifadeleriyle Abdülvahap Kocaman ile aynı bakış açısıyla öğütlerde bulunur.

Toplum içinde sır saklamak ve güvenilir olmak erdemli davranışların başında gelir. Bilinmesi gerekenlerle yetinmek, diline sahip olmak insanı toplum içinde yüceltirken geveze ve boşboğazlarla özelini paylaşmak insanı küçük düşürür, ona zarar verir. Âşık Yavuzer, “Dolaşır” şiirinde “Sakin gevezeye bir sır söyleme” uyarısıyla yerinde ve kararında konuşmanın önemini vurgular, insanlara öğüt verir. Zamanında alınmayan önlemlerin sonradan büyük kayıplara yol açacağını ifade eder, her ne olursa olsun asaletten vazgeçilmemesini tembihler:

“Sakin gevezeye bir sır söyleme,

Kulaktan kulağa gider ulaşır.

Haksız olduğunu söyleyemezsin,

Ondan sonra gelir sana dolaşır.” (Gözütok, 2011: s. 82).

Karşılıksız sevgi ve sevecenlik anlamlarına gelen “şefkat” ile, üzüntü, acıma, iyilik etme anlamlarına gelen “merhamet” bütün değerleri kapsar. Şefkat ve merhamet sahibi insan, sorumluluk duygusuyla daha sevgi ve saygı dolu, dürüst ve hoşgörülü, adalet ve asalet sahibi olur. Şefkatli ve merhametli olan şiddete başvurmaz, kimseye zarar vermez. “Hz. Peygamber’in, ‘İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez.’ (Buhârî, “Tevhîd”, 2, “Edeb”, 18); ‘Merhamet etmeyene merhamet edilmez’ (Buhârî, “Edeb”, 18) şeklindeki hadisleri İslâm ahlâkının karakteristik ifadelerindedir. Resulullah müminleri birbirini sevmekte, birbirine acımakta, organlarından biri hastalandığında diğerlerinin de bu yüzden elem çekip uykusuz kaldığı vücuda benzetmiştir.” (Buhârî, “Edeb”, 27), (Çağrı, 2004: s. 185).

Âşıklar, yaşamın zorlu koşulları karşısında zaman zaman ümitsizliğe kapılıp şikâyet etseler de hayatın yaşanmaya ve mücadele etmeye değer olduğunu her fırsatta dile getirmişlerdir. Dinleyici ve okuyucularını da geleceğe dair ümitlerini korumaya, yeisten sakınmaya davet etmişlerdir. Seyranî “Elbette her derdin var bir devası / Ben derdime ümit kesmem çareden” (Kasır, 1984: s. 159) diyerek

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

her derdin bir dermanı olduğunu, derdin dermanıyla birlikte verildiğini, dermansız dert olmadığını, sabır ve ümitle beklemek gerektiğini öğütler.

Toplum içinde yardımsever olmak, iyilikte bulunmak önemlidir. Güleryüz ve hoşgörüsüyle ihtiyacı olana yardım etmek sahip olmamız gereken insani özelliklerin başında gelir. İyilik yaparak, yardımda bulunarak toplum içerisinde sevgi ve saygı kazanan, takdir ve tebrik edilen kişiler oluruz. Kişi yaptığı iyilikten bir karşılık, fayda beklememelidir. Karşılık beklenen yardım, bir iyilik değil bir alışveriştir. “İyilik yap, denize at; balık bilmezse Hâlık (Yaradan) bilir” atalar sözü, iyilik yapmanın mükâfatının ancak Allah tarafından verileceğini vurgular, öğütler. İnsan fıtratı ve ihtiyaçları gereği toplum içinde insanlarla bir arada yaşamaya, hayatını sürdürmeye mecburdur. Sosyal, siyasal, dini ve ekonomik yapı gereği her insan bir diğeriyle birçok açıdan iletişim ve ilişki kurmak zorundadır. Bu sürecin doğal bir sonucu olarak zengin ve güçlü olanların fakir ve güçsüz olanlara yardım etmesi, destek olması gerektiği öğütlenir:

“İncitme mümin kulları

Koru öksüzü dulları

Fakir yetim yoksulları

Gör Allah’a ibadet et” (Sever, 2004: s. 194).

4.1.3. Bireysel ve toplumsal hayat konulu nasihatler

İnsanların birlikte yaşama düzenlerinin temeli olan toplumlar, kültür ve medeniyet değerlerini oluşturan önemli bir yapıyı ifade eder. Toplum içinde yaşayan insanların tavır ve davranışları, yaşam ve dünya anlayışları sahip oldukları kültürle şekillenir. İnsanların sahip oldukları değerlerle şekillenen kültür, yaşamı hem etkiler ve düzenler hem de yaşama yön verir. Bu durumda bireylerin sahip olacağı ve olması gereken değerler toplumun kültürünü oluşturduğundan bu sosyal değerler büyük önem taşır. Yaşadıkları toplumun sesi ve sözü olan âşıklar, toplumdaki her türlü olumsuzluğu dillendirir, eleştirir, şikâyet eder, olması ve yapılması gerekenleri de nasihat anlatım tutumuyla sıralayp ifade eder.

Doğduğu topraklardan beslenen insan, yaşadığı toplumun şeklini ve rengini alır. Toplumda geçerli olan görgü, ahlak, gelenek ve normları yaşarken öğrenir, benimser ve uygular. Kurallara uyduğunda toplum tarafından benimsenir, uymadığında ise yazılı olan veya olmayan birçok yaptırımla karşı karşıya kalır. Toplumda varlığını kabul ettirebilmenin, bütünü bir parçası olabilmenin yolu var olan yasalara uygun davranışlar sergilemekle mümkündür. Halkın içinde halkla birlikte yaşayan âşıklar, toplumsal düzeni sağlayan tutum ve davranışlardan bahseder, bu davranışların olumlu ve olumsuz yanları ile ilgili göndermelerde bulunurlar. Bireysel ve toplumsal hayata dair nasihatler, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen, toplumsal düzeni sağlayan ve koruyan konuları kapsar. “Arkadaşlık ve Dostluk”, “Birlik, Beraberlik ve Dayanışma”, “Aşk, Âşık ve Sevgili”, “Cehalet ve Bağnazlık”, “Çalışkanlık ve Üretim”, “Evlilik ve Aile”, “İsraf ve Tasarruf”, “Kendine, Gönlüne ve Nefsine Nasihat”, “Okul, Eğitim ve Öğretmen”, “Tedbirli, Temkinli ve İtidalli Olma”, “Vatan, Millet ve Bayrak Sevgisi”, “Yerlilik ve Millilik”, “Zararlı Ahşkanlıklardan Korunma” gibi temel konularda yapılan nasihatler bu grupta değerlendirilir.

İnsanların fizyolojik ve psikolojik gelişimlerinde, aile ve toplum düzenine uyumda arkadaş seçimi önemli rol oynar. Birey; arkadaş seçimiyle iletişim becerisini geliştirir, sosyalleşme sürecini sağlıklı geçirir, uyumlu olmayı ve paylaşmayı öğrenir. Kişi, toplum renklerini oluşturan insanları tanımakla kültürel, ekonomik, bilişsel ve duygusal yönlerden kendini geliştirir, potansiyelinin farkına varır, içinde bulunduğu kültürün temel dinamiklerini daha yoğun şekilde benimser ve içselleştirir. Nitelsiz arkadaş seçimi aile ve toplum düzenini bozar, sosyal hayattaki birçok probleme neden olur. İnanç ve kültür

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

birikimimizin aynası olan âşıklardan Abdülvahap Kocaman, kötü arkadaştan, cahil dosttan uzak durulmasını tavsiye eder, öğütler:

“Aylak aylak gezme sen sana bakın
Doğru ol ki Hakk’a olasın yakın
İyileri ara kötüden sakın
İyi sana bir arkadaş eş olur” (Sever, 2004: s. 110).

Türk Halk şiirinde aşk, en önemli ve yaygın temadır. Âşıklar gönüllerine düşen aşk ateşiyle yanıp yakılmaya, çalıp söylemeye başlar, gurbete çıkar, çile ve hasret yüküyle yolculuklarına devam ederler. Âşığın bu fedakârlığına rağmen sevgili hep rakibe yüz verir, onu mutlu eder. Her fırsatta vefasızlığını gösteren sevgili, güzelliğiyle aşığı kendinden geçirirken her türlü dert ve ıstırapın kaynağı olduğunu hatırlamaz bile. Sevgili uğruna canını verecek kadar cömert olan âşık, her şeye rağmen sabreder, sadakatini ortaya koyar, çektiği acılardan asla yılmaz. Sevgili nazı, cilvesi ve işvesiyle aşığı kendisine bağlayarak vefasızlık ve ilgisizliğiyle onu ateşler içinde kıvrandırmaktan geri durmaz. Öksüz Dede, sevgilinin bu vefasızlığına, vurdumduymazlığına ve ilgisizliğine sitem edip sevgiliden ahbine vefa göstermesini, düşmanları kendisine güldürmemesini, çektiği cefa ve ayrılığı artık sonlandırmasını ister:

“Ela gözlerine kurban olduğum
Ecelim gelmeden öldürme beni
Gizlice uğrunca severim seni
Sırrımı kimseye bildirme benim

Öksüz Âşık bunu böyle söyledi
İndi aşkın deryasını boyladı
Senin aşkın beni mecnun eyledi
Dağlara düşürüp gezdirme beni” (Batur, 2005: s. 244).

Toplumların huzurlu ve mutlu yaşaması, geleceğe güvenle bakması ortaya koydukları birlik, beraberlik ve dayanışma ile yakından ilişkilidir. Ülkemizde her dönem iç ve dış mihraklar tarafından sabote edilen, zarar verilen barış ve huzur ortamı âşıkların da gündemindedir. Âşıklar sahip oldukları milli hassasiyetler ve sorumluluk duygusuyla toplumu ve bireyleri bir, beraber ve diri olma hususlarında uyarılmış, huzur ve barış ortamının sağlanmasında birlik ve beraberliğin önemine dikkat çekmişlerdir. Âşık Veysel birlik, beraberlik ve dayanışma ile zorlukların üstesinden gelinebileceğini vurgularken birlik duygusunun verdiği mutluluğun tatlı bir şerbet içmeye benzediğini ifade eder:

“İtimat edersen benim sözüme
Gel birlik kavline girelim kardaş
Birlik çok tatlıdır benzer üzüme
İçip şerbetini duralım kardaş” (Kaya, 2011: s. 319).

Her toplumda âlim ve kâmil insanlar övülür, meclisleri tavsiye edilir, gittikleri yol takip edilir. Ham, cahil, softa insanlar yerilir, adap ve erkândan uzak bu kişilerden uzak durulması tavsiye edilir, bilgiçlik taşıyan ukalalardan kaçınılması öğütlenir. Ruhsatî “*Basma cahilin izine / Gitme şeytanın sözüne*” (Özdemir, 2010: s. 154) dizelerinde şeytan ile cahili bir arada kullanarak aralarındaki ilişkiye dikkat çeker, cahilin yolundan gidilmeyeceğini, şeytanın sözüne itimat edilmeyeceğini söyler. “*Kamillerden*

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

kemal ara / Cahile etme müdara” (Özdemir, 2010: s. 173) dizelerinde de eğer selamet arıyorsa insanın kâmil ve kemallerde araması gerektiğini, cahillerle arkadaşlık ve dostluk kurmaması gerektiğini tembihler.

Sümmanî ehl-i kâmil insanların her türlü övgü ve hizmete layık olduklarını, cahillerin ise söz ve davranışlarıyla bir değer ifade etmediklerini belirtir. Hatta cahili boyu uzayan ancak meyve vermeyen bir kavak ağacına, Seyranî de *“Cahil adam misli yaban arısı / Çeç yapsa bal yapmaz orman içinde”* (Kasır, 1984: s. 87) dizelerinde cahil insanı bal yapmayan yaban arasına benzetir. Meyvesi olmayan ağacın ve bal yapmayan arının işlevsiz olduğunu âşık, dolaylı olarak her canlının görevini yerine getirmesini öğütlemiş olur:

“Evliyâ hizmeti başımın tacı

Cahilin sözleri zehirden acı

Havaya yükselir kavak ağacı

Yaprağı kaç para bâr olmayınca” (Erkal, 2012: s. 155).

Türk toplumunda meslek sahibi olma, düzenli bir işte çalışma, kendine yetecek bir düzen kurma ve merde de namerde de muhtaç olmadan yaşama büyük önem taşır. Evlilik yaşına gelmiş bir kimseden meslek sahibi olması veya kendini geçindirecek bir işe, düzene sahip olarak para kazanması beklenir. Bu amaçla aileler çocuklarına yapacakları meslekle ilgili iyi bir eğitim almalarını, tecrübe kazanıp mesleklerinde başarılı olmalarını isterler. Aile fertlerinden birinin işsiz olması, yaşamını devam ettirmekte ekonomik sıkıntı yaşamaması büyük üzüntü nedenidir.

“Hiç ölmeyeceğini zanneden biri gibi çalış, yarın ölecek biri gibi de tedbirli ol.” (Câmiu’s-Sagir, II/12) hadisinde hem dünya hem ahiret işlerinin titizlikle yapılması gerektiği öğütlenir. Bir taraftan “Yarın ölecek biri gibi tedbirli” olma öğütlenirken diğer taraftan “Hiç ölmeyeceğini zanneden biri gibi” de dünya işlerini sağlam ve titiz yapma tavsiye edilir. Ne tamamen dünya hırsıyla hareket edilmesi ne de ruhbanlık anlayışındaki gibi dünyayı tamamen terk etme vardır. İfrat ve tefrit değil denge tavsiye edilir. Âşık Veysel bu ikilemi ve çatışmayı yaşayanlara seslenerek *“Dünya fani değil çöküp oturma”, “avara durma”, “Yoldaş ol refaha kavuşanlara”* diye öğütler verir:

“Veysel der kafanı nafile yorma

Dünya fani değil çöküp oturma

Adım at ileri avara durma

Yoldaş ol refaha kavuşanlara” (Kaya, 2011: s. 168).

Aile, Türk kültür tarihinde en önemli kurumların başında gelir. Türkler, konargöçer hayat tarzlarına rağmen sağlam aile yapılarıyla zaman içinde büyüyüp devlete dönüşerek cihana hükmeder hale gelmişlerdir. Bu nedenle anne, baba ve çocukların aile içindeki rolleri ve görevleri hep önemsenmiş, düzenlenmiş ve takip edilmiştir. Ailenin, bireyleri üzerindeki koruyucu, kollayıcı ve kontrol işlevi ömür boyu devam eder, aile bireylerinin kimlik ve kişilik kazanmasındaki mücadeleleri günümüz de dâhil hep öncelik olmuştur. Birey, karşılaştığı sorunları kendisi çözmek zorunda olsa da ailesinin varlığı onun için hem bir destek hem de güç olmaktadır. Aile bireylerine her fırsatta “Birlikten kuvvet doğacağı”, “sürüden ayrılanı kurdun kapacağı”, “yalnız taşın duvar olamayacağı”, “bir elin nesinin, iki elin sesinin olacağı” hatırlatılarak birlik ve beraberlik öğütlenir. “Kızını el evinde yatırma, oğlunu şehir aşına alıştırma” şeklinde geleneksel korumacı terbiye usulleriyle çocuğun eve ve ailesine bağlılığı korunmaya çalışılır.

Toplum, gücünü aileden alır. Türk devlet yapısının temelini aile bireylerinin oluşturduğu güçlü beylikler oluşturur. Türk devlet geleneğinde ailenin gücü devletin gücü ile eş değerdir. Toplumun güç merkezi

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

kabul edilen aile, evlilik yoluyla kurulur. Toplumun birlik ve beraberliği, huzur ve saadeti, refah ve ekonomik bağımsızlığı aileden başlayarak topluma yayılır. Evlilik ve kan bağına dayalı olarak kurulan aile; karı, koca ve çocuklardan müteşekkil toplumun en küçük birimidir. Evlilik bütün toplumlarda evrensel bir uygulama olmasına rağmen eş seçimi, sayısı ve törenlerle ilgili uygulamalarda değişiklikler görülür. Türk kültür geleneğinde Dede Korkut Hikâyeleri başta olmak üzere destan, masal, efsane ve halk hikâyeleri gibi anlatılarda istisnalar hariç tek evlilik esastır, eşlerin birbirlerine sadakati kutsaldır. Âşık Ruhsatî, zaman zaman görülen çok eşliliğe göndermede bulunarak bu durumun aile düzenini bozan, gönülleri yaralayan bir tehlike olduğunu söyler, “iki avrat kahrını” çekmenin kolay olmadığı konusunda öğüt ve uyarılarda bulunur:

“Ruhsat içme zamanenin zehirini

Harap eder sonra gönül şehrinin

Çekemezsin iki avrat kahrını

Fatma'nın Esmen'in sırası değil” (Kaya, 1994: s. 335-336).

Gelecek planlanmasında en çok ihtiyaç duyulan değerlerin başında tasarruf gelmektedir. Tasarruf, tüketim odaklı günümüz toplumlarına kazandırılması gereken temel değerlerden biridir. Zira küresel sermaye sahipleri, zayıf toplumların ve gelişmekte olan ülkelerin insan kaynağını tüketime yönlendirerek kendi güçlerini korumaya, ekonomik ve kültürel hâkimiyetlerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Sahip olduklarının değerini bilmek, onları yerinde, zamanında ve idareli kullanmak, israf etmemek ekonomik davranmanın özünü oluşturur. Hayatları boyunca hep yokluk ve yoksulluk içinde yaşayan saz şairleri tasarrufun değerini en iyi bilen kişilerdir. Âşık Veysel yaşam birikiminden edindiği tecrübelerden hareketle insanların boş gezmesini değil bir meslek sahibi veya memur olmasını ister. Âşık Veysel'e göre milli bağımsızlığın en önemli bileşenlerinden biri olan ekonomik bağımsızlığa sahip olma ancak israftan kaçınma ve tasarruf kültürünü kazandırmayla mümkündür. Bu nedenle bir meslek sahibi olmayı ve iktisatlı davranmayı nasihat eder. İnsanların kazandıklarından tasarruf etmesini, har vurup harman savurmamasını, etrafındaki sahte insanlara dikkat etmesini, birikim yapmasını aksi halde borca düşebileceğini öğütler:

“Ya bir zanaatkâr ya bir memur ol

Düşün her tarafı ehl-i zamir ol

Eline geçeni harcama bol bol

Beyhude sarf olan altın tunç olur” (Kaya, 2011: s. 312).

Atarlarımız, “*Su akar, yolunu bulur.*” der. Başlangıçta eksik, düzensiz, tecrübe ve bilgiden uzak işler, yapılmaya devam edildiği takdirde belirli bir olgunluğa ve düzene erişir. Zaman içinde sabır gösterildiği takdirde eksikler tamamlanır, kusurlar düzeltilir, işler yoluna girer. Dünyanın bin bir ahvalinden şikâyet eden Karacaoğlan, sabır göstererek her şeyin yoluna gireceğini, elbet “*Ağlayanlar bir gün güler*” diyerek gönlünü teskin ve teselli eder. “*Bin kaygı bir borç ödemez*” atalar sözüyle borçlunun üzülmeyle, kaygı duymakla borçlarından kurtulamayacağı ancak çalışıp ödemekle borçlarını ödeyeceği anlatılır. “*Her işin başı sağlık*” deyiimiyle huzur ve saadetin sağlığa bağlı olduğunu, sağlık olmadan hayatın bir anlamının olmayacağını ve hiçbir işin yürütülemeyeceğini söyler. Karacaoğlan, insanın dengini, dostunu bulduğunda mutlu olduğunu, devran sürdüğünü söyler. Ancak yiğit ve mert insanların gönül dilinden anlayacağını belirtir. “*Kara gün ömrü az olur*” atalar sözüyle de geleceğe umutla bakmayı gönlüne nasihat eder:

“Koyun meler kuzu meler

Sular hendeğine dolar

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Ağlayanlar bir gün güler
Gamlanma gönül gamlanma

Yiğit yiğide yâr olur
Kötülerde ham söz olur
Kara gün ömrü az olur

Gamlanma gönül gamlanma” (Bakırcıoğlu, 2007: s. 221).

Âşık Sefil Selimî (1933-2003), Sivas’ın Şarkışla ilçesinde dünyaya gelir. Maddi imkânsızlıklar nedeniyle eğitimini yarıda bırakır, küçük yaştan itibaren bir terzinin yanında çırak olarak çalışmaya başlar. On altı yaşındayken sevdalandığı Ümmügülsüm’ü evlenmeye maddi gücü elvermediği için kaçırarak onunla evlenir. Hayatın zorluğunu ve geçim sıkıntısını derinden yaşayan âşık, dönemin siyasi ve sosyal çalkantıları da eklenince yokluk ve yoksulluktan bir türlü kurtulamaz. Saz ve sözle dile getirdiği vatan sevgisi, millet ve memleket aşkı yaşadığı sıkıntılıların, çektiği çilelerin ve şahit olduğu olayların bir sonucudur. Cennet vatanımızda huzur ve refahın, birlik ve beraberliğin gerekliliğini her fırsatta dile getiren âşık, bu amaçla insanların sevgi ve saygıyla hareket etmesini, eğitimle ilgili kitap, kütüphane ve okulları ihmal etmemesini öğütler, bu vatan uğruna yapılacak her türlü fedakârlığın çok değerli olduğunu söyler:

“Bilgiye sahip çık, sevgiye sarıl,
Hürmetin saygının postuna kurul,
Şahsını bırak sen, el için yorul,
Milletçe el ele tutmak kârimiz.

Ey Sefil Selimî duysun faniler,
Sevgi ara yerden kalksın maniler,
Mektepler, kitaplar, kütüphaneler,
Yaptırıp iç içe yatmak kârimiz.” (Kaya, 2001: s. 82-84).

Yaşama ve yaşamın güzelliklerine sıkı sıkıya bağlı Karacaoğlan, güçlü ve özgün anlatımıyla güzellikleri betimler, yaşama dair heyecan ve duyarlılığını paylaşır. Dünyanın bin türlü hali olduğunu, insanın çeşit çeşit, yerin damar damar olduğunu söyler, kötünün öğüt almayacağını, soysuzun iyilikten anlamayacağını ifade eder. Zira insan çiğ süt emmiştir, en yakındaki insana bile gözü kapalı güvenmenin doğru olmayacağını nasihat eder. Her yüze gülene, şirin görünene aldanmamak gerektiğini ifade eden âşık, tatlı dili ve güler yüzü vurgular, tedbir ve temkini her daim tembihler. Karacaoğlan, hayatın bilinmezlerle dolu olduğunu, bulanık sulardan ve sisli havalardan uzak durulması gerektiğini öğütler. Ayrıca güvenmek kontrole mâni değildir, bu nedenle yanında yakınında, her kim varsa, ondan “sakın” diye uyarıda bulunur:

“İnsanın kötüsü iyilikten bilmez
Kursaksıza öğüt versen de almaz
İnsan çiğ süt emmiş itimat olmaz
Kapında hizmetkâr kulundan sakın

Karacaoğlan der ki eğle gönlünü
Elinden bırakma nazlı yârini

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Kimse bilmez ahvalini halini

Yakınında olan komşudan sakın” (Makal, 1998: s. 126).

“Âşık şiirinde yiğitleri, yiğitliği ve vatanı öven şiirlere ‘koçaklama’ denir. Destanî ögeler halk şiirinde ‘koçaklamalar’ ile yaşar. Yiğitlik ve kahramanlık temalarını daha çok asker ve köylü âşıklar işler. Övgü ve cesaret verme esastır. Yiğitleri kutsamak ve yüceltmek Orta Asya geleneklerinden günümüze kadar gelmiştir.” (Artun, 1996: s. 209). Âşıklar vatan, millet ve bayrak sevgisi gibi milli konularda oldukça hassastır; vatanını, bayrağını ve milletini sevme konusunda asla taviz vermez. Aynı şekilde dinleyicilerine de vatan, millet ve bayrak sevgisini öğütler, bu kutsal değerleri canı pahasına korumayı tembih ederler.

Üzerinde yaşayıp hayatımızı devam ettirdiğimiz, maddi ve manevi varlığımızı borçlu olduğumuz vatan, birleştirici yönüyle bir toprak parçasından çok daha fazlasını ifade eder. Birlik ve beraberliğimizi, geçmiş ve gelecek hayatımızı, istiklal ve istikbalimizi borçlu olduğumuz vatan ve sevgisi sevgilerin en yücesi, en değerlisidir. Vatanseverlik öğrenilmesi ve öğretilmesi gereken değerlerin başında gelir çünkü vatan olmadan millettten ve gelecekte bahsetmek mümkün olmaz. Vatan toprakları ve bağımsızlığın sembolü bayrak söz konusu olduğu zaman âşıklar tavizsiz ve gözü karadır. Âşık Mevlüt Mertoğlu da vatana ve bayrağa “Kem gözlerle bakanın hadlerini bildirin!” diyerek bu konudaki kararlılığını ifade eder, vatansız vatandaşın olamayacağını öğütler:

“Yurdumun sancağını tutup şaha kaldırım!

Kem gözlerle bakanın hadlerini bildirin!

İki cihanda sizler Mertoğlu’nu güldürün!

Bir ölür bin doğarız kışlalar boş kalmaz ki,

Oğulsuz yaşanır da vatansız yaşanmaz ki.” (Atalay, 2019: s. 117).

Kadim medeniyet değerlerimiz, zengin kültür birikimimiz ve güçlü devlet geleneğimiz, geleceğimizi şekillendirmede zengin bir hazine değerindedir. Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nde yer alan “*Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.*” vecizesi bu gerçeği ifade eder. Duygu, düşünce, davranış ve işlerimizde yerli ve milli olmak, geleceğimizi şekillendirirken geleneğimizden güç almak bizi her açıdan güçlü kılacaktır. Halkın içinde halkla beraber yaşayan, sözlü kültür mirasımızı geleceğe taşıyan âşıklar, yerlilik ve millilik konusunda oldukça hassas davranmış ve bu hassasiyetlerini ifade ederek uyarı ve öğütlerde bulunmuşlardır. Kendi öz değerlerimizle yükselmenin ve yücelmenin önemli olduğuna her daim vurgu yapan âşıklar, yerli ve milli olmayı, Türk malı kullanmayı teşvik eder, özendirirler. Görünüşte güzel ve albenili olan yabancı malların gerçekte kalitesiz olduğu, ancak yurdun öz malıyla kalkınmanın sağlanacağı öğütlenir.

“*Ey Türk titre ve kendine dön!*” diye Türk milletine seslenen Âşık Şeref Taşhova, onları uyarır ve onlara nasihat verir. Tarihi kahramanlık, yiğitlik, şan ve şöhretle dolu olan Türk milleti azimle çalışarak dağları yürüterek, çağ açıp çağ kapatmış ve düşmanını her daim dize getirmiş korkusuz bir millettir. Geçmişine bir bak, titre ve kendine dön. Seni gaflet ve dalalete sürüklemek isteyenler olabilir, bin bir hileyle seni uyutanlar olabilir ancak sen “*Tarihteki şanı yokla*”, “*Damardaki kanı yokla*” der. Ülkemiz ve coğrafyamız üzerinde sayısız oyun oynandığını, içerde ve dışarda yanlış yol tutanlar olduğunu ancak her şeye rağmen damarındaki asil kanı hatırla ve sözü hak, başı dik bir şekilde “kendine dön” diye tembihler:

“Bu gidişat hoş değildir,

Ey Türk titre kendine dön!

Senin yurdun boş değildir,

Adres | **Address**

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Ey Türk titre kendine dön!” (Aslan, 2016: s. 59-61).

Zararlı alışkanlıklar, insanın hem sağlığı hem de varlığı üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Bireysel, toplumsal ve ailevi huzursuzluklara neden olan her türlü bağımlılık, kişilerin sağlık, sosyal ve ekonomik hayatını tehdit etmekte, çalışma verimini düşürmektedir. Âşık Veysel, tavla ve domine gibi oyunların insanların zamanlarını ve enerjilerini tükettiğini, temel ihtiyaçlarının karşılanmasına mâni olduğunu söyler. “Çare düşün” diye uyarır ve bu zararlı alışkanlıklar “*Ne derdine derman ne ilaç olur*” diye öğüt verir:

“Karnını doyurmaz tavla domine
Çare düşün bak derdinin em'ine
Bakma hesabına boş ver cemine
Ne derdine derman ne ilaç olur” (Kaya, 2011: s. 312).

4.1.4. Doğa ve doğal hayat ile ilgili nasihatler

İnsanların, hayvanların ve bitkilerin yaşam kaynağı olan doğa, sürekli bir geri dönüşüm döngüsüyle besin kaynağı olmaya devam etmektedir. Çevre, doğa ve doğal hayat insan eliyle müdahale edilmediği, zarar verilmediği takdirde kendi doğasında ve doğallığında varlığını devam ettirecektir. Yaşamın her aşamasında doğa hem bedenimizi hem de ruhumuzu besler. Çünkü doğa yaşam kaynağımız havanın, suyun, yiyeceklerin de kaynağıdır. Çevremizi temiz tutmak, doğayı korumak ve doğal hayatı önemsemek varlığımız ve sağlığımız için çok büyük önem arz eder. İnsan, varlığını borçlu olduğu doğayı ve doğal çevreyi korumakla geleceğini ve neslini koruyup devam ettirmiş olur. Günümüzde sanayinin gelişmesi ve teknolojinin ilerlemesiyle doğanın ve doğal hayatın korunması daha büyük önem taşımaktadır.

Hayatın ve bütün değerlerin kaynağı olan sevgi, âşıkların şiirlerinin hem mayası hem ham maddesidir. Âşıkların şiirlerinde insan sevgisi, aile sevgisi, vatan ve millet sevgisi, dil, din, bayrak sevgisi, doğa ve hayvan sevgisi konu edilen başlıca sevgi çeşitleridir. Çevre ve doğa güzellikleri şairlere ilham kaynağı olmuş, yaşama sevinci aşılmalıdır. Doğa ve güzellikleriyle iç içe bir yaşam süren âşıklar dağları, ovaları, ırmakları, hayvanları, çiçek ve böcekleri şiirlerine konu ederek mevsimlerin türlü güzelliklerini işlemişlerdir. Âşık Veysel doğaya sahip çıkmayı ve doğanın bu güzelliğini temaşa etmeyi öğütler:

“Baharda coşarsa bu ulu toprak
Vücuda getirir her türlü yaprak
Al yeşil giyinmiş dağlara bir bak
Besleyip büyütür yer çiçekleri” (Kaya, 2011: s. 204).

4. Bulgular ve sonuç

Nasihat anlatım tutumu, insanlık tarihinin en eski terbiye şeklidir. Nasihat; bir insanın yaşadığı, karşılaştığı ve tecrübe ettiği bir durumdan yola çıkarak bir başkasına yol göstermesi, akıl vermesi ve tavsiyelerde bulunmasıdır. Nasihat; ilk elden tecrübe edilen, kazanılan, sımanan bir bilginin ihtiyacı olduğu düşünülen bir başkasına aktarılması, öğretilmesi ve varsa düzeltilmesi gereken davranış şekillerini kapsayan bir eğitim ve öğretim sürecini ifade eder. Bilgi, birikim, tecrübe ve kazanım aktarmayı amaçlayan nasihat anlatım tutumu, insanlar arasında paylaşmayı, yardımlaşmayı ve dayanışmayı teşvik edici işlevleriyle evrensel bir değer olarak görülmüştür. Nasihat anlatım tutumuyla oluşturulan ahlakî ve didaktik eserlerde müellifler, kendi gözlemlerini ve kültürel birikimlerini ayet, hadis, atasözü, vecize ve kıssadan hisse çıkarılan hikâyelerle söz konusu nasihatini güçlendirmiş, anlamı pekiştirmişlerdir. Yerel ve evrensel ahlakî değerlerin yanı sıra toplumların gelişim ve değişim süreçlerinde yaşanan yozlaşma, bozulma ile etkileşim sonucu yaşanan hemen her türlü yozlaşmayla ortaya çıkan kusur ve aksaklıklar da konu edilmiştir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Kültürün oluşturulması, geliştirilmesi, korunması ve geleceğe aktarılması Halk edebiyatının işlevleri arasındadır. Toplumsal kültürün yapıcısı insanları eğitmenin, bilinçlendirmenin bir yolu da edebi eserlerden yardım almaktan geçer. İnsanları şekillendiren edebi eserlerin niteliği bu açıdan büyük önem taşır. Türk Halk edebiyatı ürünleri, milli kültürün oluşumunda ve gelişiminde önemli bir işleve sahiptir. Atalarından devraldığı kültürel mirastan aldığı güçle modern dünyada var olabilmek, Türk milletinin en önemli idealleri arasındadır. Milli kültür değerleriyle desteklenmeyen ve beslenmeyen hiçbir birikim, geleceğe kalamaz, evrensel boyut kazanamaz. Kültürün elçisi, temsilcisi ve sözcüsü âşıklar; söz ve saz ustalıklarıyla toplumda birer yol gösterici, lider, kanaat önderi olduklarının farkındadırlar. Dolayısıyla doğa, çevre, din, yönetim, töre, inanış gibi toplumu ilgilendiren her türlü bireysel ve sosyal soruna dair tespit ve çözümlerini bilgi birikimleriyle yoğurarak çağının tanığı ve kültürel belleğin taşıyıcısı olarak dile ve tele dökerek anlamlandırmışlardır. Âşıklar böylece yaşadıkları toplumun sosyal dokusunu, geleneğe yaslanan ahlakî değerlerini yücelterek halkın belirli duygu ve düşünceleri benimsemesine aracı ve yardımcı olmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında âşıklar şiirlerinde toplumun ortak kültürel değerlerine ve medeniyet anlayışına uygun olarak halkı yönlendirdikleri, halkın eğitilmesinde sazı ve sözleriyle katkıda buldukları ve bu anlayışlarını geniş halk kitlelerine ulaştırmada büyük başarı kazandıkları dikkat çekmektedir.

Âşıklar hayatın her alanında, toplum düzeninin her aşamasında söz söylemiş, fikir beyan etmiş, yaşam tecrübesiyle şekillendirdiği tutum ve davranışları, tavsiyeleri dile getirmişlerdir. Böylece insana, hayata ve toplum düzenine dair öğütleri, geleneksel Türk toplum yapısının şekillenmesine, kültürel belleğin oluşmasına ve yerleşmesine büyük katkıları olmuştur. Âşıkların, doğruları ve güzellikleri övmek, yanlış ve olumsuz davranışları eleştirmek, tavsiye ve telkinleriyle kötülüklerden sakındırmak amacıyla söyledikleri sözleri milletin hafızasında yer etmiş, ruhuna işlemiş ve milletin ortak belleğinde kabul görmüştür. Halka ve hakikate dair samimi düşünceleri, halkla karşılıklı güvene dayalı münasebetleri âşıkların etki gücünü ve sorumluluğunu artırmıştır. Halk âşıklarına sahip çıkmış, destek olmuş, her türlü ikramda bulunmuş ve onları ağırlamıştır. Âşıklar da bu ilgi ve desteği karşılıksız bırakmayarak şiir ve sohbetleriyle hem halkın estetik ihtiyaçlarına hem de gönül dünyalarına nüfuz ederek onları zenginleştirmiş ve geleneğin devamını sağlamışlardır.

Yaşadıkları toplumun gören gözü, işiten kulağı ve konuşan dili olan âşıklar, halkın sevinç ve mutlulukları kadar şikâyetlerini de dillendirmişlerdir. Düzensizlikleri dile getirmiş, aksaklıkları haykırmış, yanlışları sıralamış, olması gerekenleri öğüt üslubuyla ifade etmişlerdir. Âşıklar bir taraftan taşlamayla, alayla, ta'riz ve imayla tepkilerini dile getirirken diğer taraftan toplumun genel kabullerini kişisel birikimlerinden hareketle nasihat üslubuyla ifade etmişlerdir. XVI. yüzyıldan XXI. yüzyıla kadar döneminin önde gelen âşıklarının nasihat temalı şiirleri incelendiğinde geçmişten günümüze nasihat anlatım tutumunun kapsamı genişlese de içeriğinin o günden bugüne pek değişmediği yapılan içerik analizlerinden anlaşılmaktadır. Başlangıçta doğayla iç içe ve kırsal kesimde toplu yaşam alanlarından uzak bir hayat süren âşıklar; nasihat içeriği olarak genelde aşk, sevgili, yiğitlik, mertlik, doğa sevgisi gibi çok sınırlı ve genel konuları işlerken zamanla ihtiyaçların artması, toplu yaşam alanlarının çoğalması, dinin toplum yaşamı üzerinde önemli bir güç olduğunun görülmesi ile gelişim ve etkileşimin artması gibi nedenler, günümüzde şiirlerin hem içerik açısından zenginleşmesini hem de nasihat anlatım tutumunun çeşitlenmesini sağlamıştır.

Gelenek içerisinde XVI. yüzyıldan XXI. yüzyıla kadar farklı özellik ve birikimleriyle geleneği şekillendiren, zenginleştiren ve gelenek içinde önde gelen âşıkların nasihat konulu şiirleri “*Dinî ve Tasavvufî*”, “*Genel Ahlak*”, “*Bireysel ve Toplumsal Hayat*” ile “*Doğa ve Doğal Hayat*” olmak üzere toplam 4 ana ve 43 alt başlık halinde sınıflandırılmıştır. Dört ana sınıflandırmadan birincisi olan “*Dinî ve Tasavvufî Nasihatler*” başlığı altında “Allah, Peygamber, İbadet ve Kutsal Değerler”, “Helal ve

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Haram”, “Nefis Terbiyesi”, “Ölüm, Dünya Hayatı ve Dünyanın Geçiciliği”, Kader ve Kaza”, “Güzel Ahlak”, “Edep ve Hayâ”, “Kul Hakkı”, “Gıybet (Dedikodu)”, “Riya ve Kibir”, “Sabır ve Şükür”, “Ders ve İbret Alma” ile “Tefekkür ve Tevekkül” konularında verilen nasihatler ele alınmıştır. Sözü edilen konulardan anlaşılacağı üzere, âşıkların dini konularda bilinçli olduğu, dinin toplumsal hayatı şekillendirici gücünün farkında oldukları, toplumun din anlayışına uygun bir yaşam tarzına sahip oldukları ancak bağnaz, tutucu ve dinî konularda derin bilgilere sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Dinin hiçbir zaman değişmeyen hükümleri ile sosyal hayatı düzenleyici ve dengeleyici kurallarını konu eden geçmişteki bütün nasihat içerikleri günümüzde de aynen tekrarlanacak kadar güncel durumdadır. Kutsal değerlere saygı, helal ve haram, nefis muhasebesi, ölüm, kader, güzel ahlak, edep ve hayâ, kul hakkı, dedikodu, kibir, sabır, şükür, ibret, tefekkür ve tevekkül gibi konular günümüzün de nasihate konu olan içerikleridir.

“Genel Ahlak ile İlgili Nasihatler” ana başlığı altında âşıkların dinleyicilerine “Adalet ve Liyakat”, Ahde Vefa ve Sadakat”, “Asalet ve Marifet”, “Doğruluk, Dürüstlük ve Güven”, “Hakkımı, Haddini ve Kendini Bilme”, “Hatır Gönül Bilme”, “Kanaatkârlık ve Tevazu”, “Hırs ve Tamahkârlık”, “Konuşma Adabı ve Tatlı Dil”, “Mertlik ve Yiğitlik”, “Nasihat (öğüt) Dinleme”, “Sevgi, Saygı, Hoşgörü ve Nezaket”, “Sır Saklama”, “Şefkat ve Merhamet”, “Umutlu Olma” ile “Yardımseverlik ve İyilik” alt başlıklarından oluşan konularda nasihat verdikleri tespit edilmiştir. “Adalet ve liyakat” başta olmak üzere vefa, sadakat, asalet, dürüstlük, hatır gönül bilme, kanaat, hırs, konuşma adabı, mertlik, hoşgörü, sır saklama, merhamet, umut ve iyilik yapma günümüzün de genel ahlak ile ilgili nasihatlere en çok konu olan içerikleridir. Dolayısıyla geçmişten günümüze genel ahlak ile ilgili uyarı, tespit ve nasihatlerin günümüz nasihatleri ile doğrudan benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

“Bireysel ve Toplumsal Hayat ile İlgili Nasihatler” ana başlığı altında âşıkların “Arkadaşlık ve Dostluk”, “Aşk, Âşık ve Sevgili”, “Birlik, Beraberlik ve Dayanışma”, “Cehalet ve Bağnazlık”, “Çalışkanlık ve Üretim”, “Evlilik ve Aile”, “İsraf ve Tasarruf”, “Kendine, Gönlüne ve Nefsine”, “Okul, Eğitim ve Öğretmen”, “Tedbirli, Temkinli ve İtidalli Olma”, “Vatan, Millet ve Bayrak Sevgisi”, “Yerlilik ve Millilik” ile “Zararlı Alışkanlıklardan Korunma” alt başlıklarıyla ifade edilen konularda nasihat verdikleri görülmüştür. En yaygın ve yoğun işlenen konuların başında aşk gelir. Genellikle beşeri aşkın konu edildiği şiirlerde sevgiliye duyulan aşk, özlem, hasret ve sitem dile getirilmiştir. Söz konusu nasihat temalarının günümüzde birey ve toplum hayatında geçerli olduğu, nasihat anlayışında hemen hemen hiçbir değişikliğin olmadığı sadece nasihate konu içerik ve araçların çeşitlendiği söylenebilir. Geçmişin kişiyi yozlaştıran, yönlendiren ve etkileyen sınırlı etkileşimlerine karşılık günümüzde bu etkileşimin en üst düzeyde olması nasihat anlatım tutumunun gerekliliğini artırsa da modern insanın kişiyi sınırlandıran her türlü tavra protest yaklaşımı günümüzde nasihatın etkisini, etkinliğini ve işlevini zayıflatmıştır. Nasihatlerde özellikle vatan, millet ve memleket sevgisine sıkça vurgu yapılması, millî birlik ve beraberliğin öneminin ifade edilmesi milli bilincin oluşmasına ve yerleşmesine zemin hazırlamıştır.

Ayrıca “Doğa ve Doğal Hayat ile İlgili Nasihatler” ana başlığı altında baharın yaşama sevinci veren güzelliğinin farkına varma, ormanların önemi ve korunması ile çevrenin temiz tutulması konularında nasihatler verilmiştir. Doğayla iç içe ve doğal yaşamın bir parçası olarak yaşamını sürdüren âşıklar; ağaç, orman, hayvan sevgisi ve doğal hayat ile ilgili endişe ve hassasiyetlerini her fırsatta dile getirmişlerdir çünkü doğa, ağaç, orman ve doğal hayat, âşıkların hem yaşam alanı hem de besin kaynağıdır. Bu nedenle âşıkların çevre, doğa ve doğal hayata dair son derece hassas oldukları görülmektedir. Günümüzde modern insanın artan ihtiyaçlarına karşın her geçen azalan doğal kaynakların özensizce tüketilmesi ve kirletilmesi hususu dışındaki bütün yaklaşımlar, geçmişin nasihat anlatım tutumuyla benzerdir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Kaynakça

- Akyüz, Ç. (2010). Manas destanında alp kadın tipi. *Mukaddime*. S. 1.
- Arı, B. (2013). Adana âşıklık geleneğinde bir alevî âşık: Hacı Ali Şen'in şiirlerinde nasihat, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 68.
- Arısoy, M. S. (1985). *Türk halk şiiri antolojisi*. İstanbul: Bilgi. Yayınevi.
- Artun, E. (1996). *Günümüzde Adana âşıklık geleneği ve âşık Feymânî*. Adana: Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Artun, E. (2011). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2015). *Anonim Türk halk edebiyatı nazmı*. Adana: Karahan Kitabevi, 2. Baskı.
- Aslan, A. (2016). *Âşık Şeref Taşhova'nın şiirlerindeki değer eğitimi unsurlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Atalay, B. (1986). *Dîvânü Lugatî't-Türk dizini "indeks" IV*. Ankara: TDK Yayınları.
- Atalay, H. (2019). *Âşık Mevlüt Mertoğlu'nun şiirlerinde tema ve değerler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Bakırcıoğlu, N. Z. (2007). *Halk şiirimiz*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bars, M. E. (2020). *Âşık kimdir*. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.4.
- Başgöz, İ. (2014). *İzahlı Türk halk şiiri antolojisi*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Batur, S. (2005). *Halk şiiri – seçmeceler*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Birgören, H. (2018). *Âşık Dertli divanı*, Ankara: Birleşik Yayınları.
- Boratav, P. N. (1992). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Cirit, H. (2012). *Vaaz*, TDV İslam ansiklopedisi, C. 42.
- Çağrı, M. (2004). *Merhamet*, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 29, İstanbul.
- Çağrı, M. (2013). *Ahlak*. TDV İslam Ansiklopedisi, C. 43, İstanbul.
- Çiftlikçi, R. (2000). *Arapgirli halk şairi Fehmi Gür: hayatı- sanatı- bütün şiirleri I-II*. Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya.
- Çolak, A. S. (2014). *Yetik Ozan, hayatı ve şiirlerinin tematik incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, S. (1993). *Afşinli Derdiçok*. Ankara: Alıç Okul Yayınları Matbaacılık Tic. San. A.Ş.
- Doğan, F. (2023). *Türk Saz (Âşık) şiirinde nasihat*, (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Doğan, F. ve Azar, B. (2021). *Âşık Veysel'in şiirlerinde nasihat*. *Journal of History School*, 54
- Elçin, Ş. (2016). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 14. Baskı.
- Emiroğlu, S. (2010). *Türkçe manzum nasihat-nâmelerin eğitim değeri üzerine bir inceleme*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ercilasun, A. ve Akkoyunlu, Z. (2018). *Kaşgarlı Mahmud – Divanu Lugatî't-Türk*. Ankara: TDK Yay.
- Ergun, S. N. (1938). *Halk edebiyatı antolojisi*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Erkal, A. (2012). *Âşık Sümmâni divanı*, Ankara: Birleşik Yayınları.
- Esmez, A. (2018). *Âşık Ensar Şahbazoğlu'nun hayatı ve sanatı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmet b. Amr b. Temîm (2004). *Kitâbu 'l-'Ayn*, (haz. Dâvûd Sellûm vd.), Mektebetü Lübnan, Beyrut.

Adres**Address**

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124**e-mail:** editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

- Gabain, A. V. (1988). *Eski Türkçenin grameri* (çev. Mehmet Akalın). Ankara: TDK Yayınları.
- Gözaydın, N. (2013). *Türk dili, Türk şiiri özel sayısı III, Halk şiiri*, tıpkıbasım. Ankara: TDK Yay.
- Gözütok, Ş. (2011). *Âşık İhsan Yavuzer'in şiirlerinde yer alan eğitsel unsurlar*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Güzel, A. (2015). *Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hüseyin H. (1978). *Kul Ahmet*. Ankara: Bil-Tek Yayınları, Çağ Matbaası.
- Kafkasyalı, A. (1998). *Âşık Murat Çobanoğlu, hayatı-sanatı-eserleri*, Ankara.
- Kasır H. A. (1984). *Develili Seyrânî*, İstanbul: Acar Matbaası.
- Kaya, D. (1994). *Sivas'ta âşıklık geleneği ve âşık Ruhsatı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, D. (2011). *Âşık Veysel*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Baskı.
- Kılıç, M. Z. (2012). *Âşık Gamgüder (hayatı, sanatı, eserleri)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kürkçüoğlu, S. ve Akbıyık, A. (2011). *Şanlıurfa'lı saz ve söz ustası kısaslı âşık Sefai (Mehmet Acet)*. Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 1. Baskı.
- Makal, T. K. (1998). *Karacaoğlan*. İstanbul: Toker Yayınları Türk Klasikleri.
- Oğuz, Ö. vd. (2017). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 14. Baskı.
- Oğuzcan, Ü. Y. (2001). *Dostlar beni hatırlasın (Âşık Veysel-hayatı ve bütün şiirleri)*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Okutan, S. (2016). *Kâbusname'nin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özdemir, A. (2010). *Âşık Ruhsatı*. İstanbul: Sivas Platformu Yayınları.
- Özer Yürük, D. (2019). *Âşık Murat Çobanoğlu'nun on birli hece ölçüsü ile yazılan şiirlerindeki değerler eğitimi unsurlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Parlak, E. (2019). *Gariş bülbül Neşet Ertaş, hayatı-sanatı-eserleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Anma ve Armağın Kitaplar Dizisi, 2. Cilt, Ankara.
- Sakaoğlu, S. (1987). *Senin aşkınla: Kadırlılı Âşık Halil Karabulut*. Konya: Nur Matbaası.
- Sever, M. (2004). *Türk halk şiiri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Taşkaya, M. (2002). *Sevgi şehri Âşık Feymânî*, Kadırlı Belediyesi Yayını, Kadırlı.
- Türk Dil Kurumu (t.y.) TDK Güncel Türkçe sözlük, Erişim Tarihi: 10.08.2023, <https://sozluk.gov.tr/>
- Topcu, A. (2013). *Âşık tarzı şiir geleneği bağlamında Zikri Aliyar'ın şiir dünyası üzerine kuramsal incelemeler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Turinay, N. (2021). *Safahat*, Ankara: TBMM Yayınları.
- Uludağ, S. (1996). *Firaset*, TDV İslam ansiklopedisi, C. 13, Ankara.
- Yılar, Ömer (2007). *Halk bilimi ve Eğitim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayınları, 12. Baskı. Yorgancı, O. (2013). *Dadaloğlu*. İstanbul: Anonim Yayıncılık.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124